

**Vicepresidència de Cultura,
Patrimoni i Esports**
Hble. Sr. Joan Rotger Seguí

**Secretari Tècnic de Cultura,
Patrimoni i Esports**
Il·lm. Sr. José Manuel Carrillo
Martínez

Directora Insular de Cultura
Il·lma. Sra. Catalina Sureda Fons

EXPOSICIÓ
Coodinació
Gabriel Pons i Homar
Climent Romaguera Rubí

Disseny gràfic
Hastalastantas

Transport
Art Ràpid

Muntatge
Equip de Manteniment dels Serveis
Generals del Consell de Mallorca

Retolació
Julià Homar

CATÀLEG
Textos
Pere Joan Martorell Castelló
Miquel Pons Bonet

Fotografia
Espaya es trenca Aina Capdevila
Cadira doble i Cadira de paret
Miquel Llompart Cifre
Reste de fotos de les obres de Marcos
Vidal Font l'autor
Fotografia de les obres d'Eva
Choung-Fux l'autora

Assistència digital
Heinz Fux

Revisió lingüística
Servei de Normalització Lingüística
del Consell de Mallorca

Traduccions a l'anglès
Aisha Prigann

Disseny gràfic
Hastalastantas

Impressió
Gràfiques Rubines SL

Agraïments
Col·lecció d'instrumental mèdic i
periodístic de l'època del metge
D. Bernadí Font de Sineu.
Agraïment per deixar les obres
següents :
Espanya es trenca Col·lecció
particular de Francesc Capdevila.
Esperança I Col·lecció particular
Emilio Adame Obrador
Esperança II Col·lecció particular
Rafael Ortiz Por
Esperança III Col·lecció particular
Baltasar Rigo Martorell
Creença I Col·lecció particular
Guillermo Llado Clar
Creença II Col·lecció Serra
Creença III Col·lecció particular
Gabriel Martorell Cerdá

D.L.: PM 435 - 2012
ISBN:

In memoriam

Homenatge a Blai Bonet

Eva Choung-Fux i Marcos Vidal Font

Capella de la Misericòrdia. Palma de Mallorca

**Consell de
Mallorca**

■ Vicepresidència de
Cultura, Patrimoni i Esports

BLAI, UNA FIGURA QUE HA TRANSCENDIT LA SEVA ÈPOCA

L'obra literària de Blai Bonet constitueix un dels grans tresors de la literatura en llengua catalana escrita al llarg de la postguerra. Dins de la seva producció destaquen alguns dels títols més emblemàtics del nostre patrimoni cultural i literari, tots ells fruits de la vocació de Blai per l'experimentació, que el conduí a incorporar a la seva obra les noves tendències que triomfaven a Europa.

La trajectòria de Blai Bonet estigué marcada, en aquest sentit, per un objectiu neuràlgic: la recerca d'un llenguatge propi que anà evolucionant cap a formes cada vegada més lliures, fent palesa la seva faceta d'activista creatiu que el convertí en una senyera única i cohesionadora d'unes quantes generacions d'autors: la seva pròpia, i la dels que començaren a escriure en anys posteriors. De fet, aquestes noves generacions admeten ser, en bona mesura, deutores dels camins estètics oberts per Blai.

Aquestes i altres consideracions fan possible afirmar que no estam només davant una figura de primer nivell, sinó que, a més, la història cultural i literària de Mallorca, a partir de la segona meitat del segle XX, no podria comprendre's sense la seva aportació.

L'obra narrativa de Blai Bonet va ser escrita, principalment, entre finals de la dècada dels 50 i la dècada dels 60. En les seves novel·les, Blai Bonet tractà incorporar a la literatura en llengua catalana els corrents narratius que triomfaven aleshores a altres indrets, des de l'existencialisme fins a l'experimentalisme, sense deixar de banda la 'nouveau roman', en títols com 'El mar' (1958), 'Judes i la primavera' (1963) i 'Mister Evasió' (1969), novel·la en la qual fa ús de tècniques tan sofisticades, i a la vegada tan revolucionàries en aquells moments, com el flash-back i el monòleg interior. Altres títols destacats de la seva producció són 'Parasceve' (1958) i els volums de memòries 'Els ulls' (1973) i 'La mirada' (1975).

Tot i que Blai Bonet fou un autor capaç de despertar gran admiració entre els seus coetanis, no va ser fins a finals dels 80 quan començà a acumular els principals reconeixements i distincions a la seva obra. Així, l'any 1987, amb el llibre de poemes 'El jove', Bonet va guanyar la Lletre d'Or, el Premi Nacional de la Crítica, i el Premi de la Generalitat de Catalunya. Més tard, l'any 1990, rebé la Creu de Sant Jordi. atorgada per la Generalitat de Catalunya i, l'any 1998, a títol pòstum, el Govern de les Illes Balears li concedí el Premi Ramon Llull.

Com sol succeir amb els genis de totes les èpoques, estils i condicions, és precisament ara, 16 anys després de la seva mort, quan la societat mallorquina està aprofundint amb més intensitat en el coneixement de la figura de Blai Bonet i la seva obra. Aquest és l'objectiu de la creació del Centre de Poesia Contemporània 'Blai Bonet', inaugurat, molt recentment, a Santanyí, i on es fa present no només la faceta de Blai com a novel·lista i poeta, sinó també l'artística i pictòrica.

Aquesta actuació, que ha despertat amples i entusiastes expectatives entre la comunitat cultural de l'illa, s'ha fet realitat gràcies a la generositat de la família i els hereus de Blai, que han cedit al Consell de Mallorca bona part del seu fons literari per tal de donar cobertura al projecte, gestionat i coordinat des de la Fundació Casa Museu Llorenç Villalonga, Pare Ginard i Blai Bonet.

Joan Rotger Seguí
Vicepresident de Cultura, Patrimoni i Esports del Consell de Mallorca

ESCRIURE DINS L'AIGUA

1. PRIMER FOU EL VERB

Blai Bonet pretenia il·luminar els lectors amb l'escriptura. La seva poesia ens fa obrir els ulls davant l'enigma de la vida. El seu verb, sempre refulgent i acolorit, s'instal·la al bell mig del cor de l'home per estrafer el silenci amb la música dels déus que habiten el món de la paraula i l'univers de les emocions. Blai Bonet maldava per transformar la tenebra en revelació. Necessitava obrir les portes i les finestres del misteri per deixar córrer l'aire, pur i vivificant, intens i renovellador, sobre l'essència de les coses. Sobre la transcendència de la realitat. Perquè la vida no sigui un clos humit i obac, sinó un estat permanent de llum grenyal i reconfortant. Si Goethe afirmava que els colors són les passions de la llum, el nostre poeta s'impregna del perfum de la creació per atorgar sentit i significat a l'existència. Potser perseguir somnis i utopies –tocant amb els peus a terra!– és el que enriqueix la vida. Blai era –és– tan clàssic com Virgili i Homer, com Plató i Aristòtil, com Píndar i Hesíode i Heràclit... Més que mirar cap al passat amb uns ulls àvids i contemplatius, ell bevia de les fonts del principi, inaugurava la pròpia doctrina per mitjà de la fe cega en l'home i la devoció emmirallada cap a la natura i els éssers, envers les coses i els fets. I tot fent servir la reflexió metafísica del savi amb un llenguatge vigorós i excels. Emprant l'espurna resplendent del geni i l'humor sarcàstic de l'escèptic.

El mar i la terra, el mite i la llegenda, l'arbre i la pedra, el dubte i la creença, l'arrel i l'escorça, la raó i la desmesura... Res no s'escapa de la mirada atenta i escodrinyadora de l'home que dialoga i conversa amb si mateix per trobar respostes i aclarir incerteses. Blai sabia que l'art veritable cova al fons de l'ànima de l'home com un foc secret. Com una relíquia antiga. Com un jeroglífic irresoluble. Què empeny un home a anar a la recerca de la –seva– veritat? Tal volta la tradició? El sentiment religiós? Un buit existencial? La malaltia? Blai Bonet comença a escriure *El mar* al sanatori de Caubet. Allà dalt, entre el cel i la terra, al bell mig d'allò humà i d'allò diví, a mig camí de tot el que és mundà i de tot el que aspira a ser sublim, l'esperit del poeta comença a donar veu a un món que fins llavors s'havia mantingut fidel a la mudesa i a la invisibilitat. Allà dalt la mort i la vida comencen una lluita aferrissada, incessant, devoradora... La joventut és atacada dia rere dia amb els flagells del dolor i el patiment. La por mossega els pulmons d'aquells joves enfrontats a les seves pors i a les seves quimeres. Manuel Tur i Andreu Ramallo es posen davant el mirall que reflecteix la fragilitat latent de la vida, la necessitat de seguir resistint per guanyar el combat a l'anihilament i la destrucció. Tur i Ramallo es retroben, ara convertits en joves de la postguerra, al sanatori d'Argelus. I allà, assetjats per la tuberculosi, atemorits per la remor cavernosa de la sang, s'han de (re)construir un món fet a imatge i semblança del temor. L'horror de la guerra i les injustícies de la fam i de la mort, les vexacions i les mentides, s'instal·len en carn viva als ossos freds i esquelètics d'uns joves amb els ulls plens d'espant, amb els cors travessats per llances de desesperació, amb el desig mesell d'un tràgic sentiment de culpabilitat.

Talment Ramallo, Blai Bonet parla sempre amb la seva ànima, es fa companyia en la solitud, s'interroga enfront d'allò inconcret i opac. I sempre, tanmateix, apareix el sentiment de culpa, la necessitat d'expiació, l'esqueix del temps que s'atura per invocar la dualitat repressora del bé i del mal, del seny i de la follia, del gaudi i del turment... Blai Bonet ens llegà el lirisme d'un llenguatge nou, aspre i violent, enèrgic i palpitant, suggeridor i riquíssim. I ara, agafant el testimoni, Eva Choung-Fux i Marcos Vidal han afegit una baula més a la cadena, resistent i perdurable, de la creació artística.

2. LA MIRADA DE SÍSIF

Ella, Eva Choung-Fux, que sap on es colga l'àngel de la guarda i coneix la profunditat abissal dels cercles on Dant s'emmirallà una i mil vegades per apropar-se, per abismar-se, per allunyar-se del territori, temptador i perillós, on habiten les divinitats, ella, sí, sortosament, s'ha volgut endinsar en les aigües tèrboles, inaugurals, que ha batejat un dels grans de la paraula. Ella, Eva, sent una atracció gairebé religiosa pels mots. Es manté fidel a una fe que ve de molt antic i arriba fins als nostres dies talment un sacrifici o un tribut lliurat als déus de la bellesa i la reflexió, als déus de la creació i del pensament, als déus de l'exploració i de la veritat... Amb una mirada retrospectiva podem comprovar aquest deler d'Eva Choung-Fux, aquesta necessitat primordial de treballar a partir de la paraula, si tenim en compte els homenatges que la nostra artista ha dedicat a autors tan essencials com ara Ramon Llull, sant Joan de la Creu, Wislawa Szymborska, Damià Huguet... Ara és el torn de revifar la memòria, sempre latent, però a voltes amb una flama massa lleu i dèbil, juntament amb les instal·lacions de Marcos Vidal, del nostre poeta –únic, múltiple i universal– Blai Bonet. La comesa, digna i ambiciosa alhora, no deixa de ser un repte important, un treball que, certament, per tal d'arribar a bon port necessita els atributs i els dots d'una persona creativa i tenaç, sensible i culta, enginyosa i persistent...

Quina és la causa que provoca en un esperit inquiet i en una ànima bella la capacitat de comunió amb una ment lúcida i un cor salvatge? Què determina la connexió espiritual i la sincronia anímica entre dos éssers distants i diferents? En aquest cas, en efecte, cal respondre així: la passió per l'art. El conreu creatiu portat fins a cotes altíssimes de devoció. La dedicació en cos i ànima, amb esforç i constància, amb ganes de superació i sense deixar de banda l'honestetat i l'exigència, ha de donar forma als estímuls que la vida ens posa al davant com si es tractàs d'una musa sempre encuriosida, amb ganes de travessar llinars i creuar fronteres, amb un desig enfervorit i voluntariós de copsar el sentit, vertader i essencial, de l'existència. Això és el que propicia la feina d'Eva; el que provoca en ella aquest fervor irreprimitible d'anar més enllà, de no quedar-se en un pla superficial i arribar fins al bessó, fins al fruit, fins al nucli de les coses realment necessàries i importants. Per això mateix Eva escriu, i copia, i pinta sobre el llenç els mots immortals d'*El mar* de Blai Bonet, aquest mar nostre, mediterrani, aquesta mar gran plena de llum i plena d'ombres, mesella de sol i de penya-segats, reblerta de sal i d'onatges... Ella, Eva, traspasa la veu d'aquells àngels desterrats sobre la tela encara verge. Amb el pinzell, miraculosament, dóna forma i presència a la tinta de colors que narra les vivències d'uns joves inexistents, ficticis i, tanmateix, tan reals i certs com la vida mateixa. Eva escriu –i inscriu– en una nova pell, grenyal i tendra, les cicatrius de l'atzar i les ferides de l'adversitat. Concentra la tensió cal·ligràfica –qui sap si la mateixa que un dia experimentà Blai Bonet– sobre un mantell que bé podria ser –o hauria de ser– el sudari que devorà la carn, trista i pecaminosa, de Manuel Tur.

I en aquests fragments d'*El mar*, què hi podem entreveure? Llagues que no acaben de cicatritzar sobre el paper? Algues que remouen el fons quiet de les aigües? empremtes d'un sacrifici sense nom ni perdó? Eva Choung-Fux, convertida ara en hereva directa de jeroglífics i palimpsests, deutora d'aquells monjos medievals que copiaven una vegada i una altra llibres únics i irrepitibles, qui sap si agermanada amb aquell Sísif condemnat a pujar eternament la roca fins al cim de la muntanya, estampa verbs damunt pronoms, segella adverbis sobre adjectius, sepulta noms sota el foc i les cendres d'una escriptura que ha de viure –i romandre al costat de la infinitud dels dies– ara i sempre, de generació en generació, perquè mai no deixem de creure en la dimensió transcendental de l'art, sigui quin sigui el seu mode d'expressió.

Eva encarna a la perfecció el tipus d'artista que es nodreix de la tradició –en aquest cas literària– per fer una passa endavant, per assumir un repte que s'abraça fraternalment al compromís, per retre tribut als qui ens han precedit en aquesta tasca, tan noble com difícil, de mantenir viva l'espurna de l'expressió artística. Les imatges que ens presenta en aquest *In memoriam* d'homenatge al poeta de Santanyí atrapen la mirada de l'observador per una mescla de calidesa i de fredor, perquè ens situen a mig camí d'una tendresa plaent i d'un glatir ofegat, com si ens trobàssim al davant de dues forces oposades, contemplant dues parts d'un cos que no s'acaba de reconèixer. I hi podem veure, sobretot en les set peces inspirades en Manuel Tur, el contacte però també el refús, la proximitat i la llunyania, la comunicació i l'aïllament...

Les *Memòries submergides*, que s'impregnen de les tonalitats del mar i del cel, semblen blocs de gel endinsats en les profunditats de l'oceà, icebergs que es topen i que dansen seguint el ritme de corrents remots i inabastables. Aquestes peces ens amaren d'algidesa i de nostàlgia, ens remetent al principi, a la gènesi, al temor davant la desmemòria, davant la incapacitat de mantenir el record viu i glatidor a fi de no travelar un altre cop amb la mateixa pedra, per no patir la mateixa dissort i protegir-nos de la malastrugança. Però sempre, és clar, ens queda l'esperança! La força necessària per resistir encara un poc més. Aquesta és la gran meravella del geni artístic: transcendir la realitat i anar més enllà dels límits de la veritat i de la bellesa. Això és el que fa Eva Choung-Fux amb aquest ritual de modelar formes i mesclar pigments.

Amb tríptic *Esperança* i tríptic *Creença* torna una altra vegada a copiar els textos de Blai Bonet. *El poder* i *la verdor* són els mots repetits, escrits lletra sobre lletra, síl·laba sobre síl·laba, paraula sobre paraula, com una espècie de camí reflexiu, íntim i particular, que s'emmiralla enfront de la contemplació d'una nova naixença, que s'obre davant un nou enlluernament, que s'extasia enfront d'aquest exercici, intens i evocador, reiteratiu i revelador, que invoca el *daimon* aquell amb què Sòcrates mantenia, per mitjà d'aquesta veu interior que ens neix del pensament, llargs debats i converses profitoses. Hi ha d'haver, sens dubte, una tensió anímica i una força espiritual constants a l'hora de manejar el pinzell, a l'hora de donar forma a aquesta mena de salm o de rés o de pregària sobre la tela. Més que l'impacte d'una imatge vibrant o potent, aquí se'ns transmet l'impuls, enèrgic i reflexiu, que germina al fons sense fons del cor, allà on l'espai i el temps fan conxorxa amb l'home –el poder– i la natura –la verdor– per celebrar la joia del desvetllament i la creació.

Eva, novament, converteix les paraules, els versos, els poemes, en estructures encadenades, en seqüències lineals que, més enllà d'un significat concret d'un sentit específic, estableixen un diàleg amb la memòria del poeta. Ella, amb la seva escriptura–pintura, diu: «Sóc aquí i pens en tu.» Que és el mateix que dir: «T'enyor.» I precisament per això, més enllà del pas del temps, esborrant les barres temporals i geogràfiques, aprofitant les tonalitats ocres i verdoses de les imatges plàstiques de Blai Bonet, ens porta fins a la part més sensible, més fràgil, més gratificant, de l'experiència estètica. Podem percebre ara una sensació de placidesa i benestar. Ens arriba un aire de serenor i de tranquil·litat. Com si aquest exercici de copiar i copiar produís un efecte balsàmic sobre els desgavells de les emocions i l'exaltació de les passions. Aquell càstig diví de pujar una i mil vegades amb la roca sobre les espatlles es transforma ara en una tasca plaent i reconfortant.

Les paraules, de tot d'una sense contacte físic entre elles, desencadenades, «illes dins la mar», passen a ser una línia conjunta, un mosaic clos i compacte, una estora acolorida, impregnada de quelcom intangible i enigmàtic, que ens segresta la mirada i ens hipnotitza a l'instant, amb una força primigènia, persistent, tel·lúrica... Perquè, al capdavant, intuïm que a la tela, al seu interior, hi ha alguna cosa que ens crida a participar en l'experiència creadora, alguna cosa, lluminosa i críptica alhora, que ens convida a celebrar el misteri de la vida tot invocant les lletres superposades, l'acumulació dels colors, l'espai lliurat a l'*horror vacui*. I aquesta no-visió interpretativa de l'espectador, que ha de pensar obligatòriament en l'*action painting* o els quadres textuais de Henri Michaux, es trenca quan sobrevenen les imatges, inquietants i torbadores, plenes d'intensitat significativa i de força visual, de les creus d'*In memoriam B.B.*

Ara podem veure unes grafies més disperses, més voluminoses, que deixen més petjada i emmarquen el símbol de la desaparició. La creu negrenca i nafrada entre paraules flamígeres i mots cendrosos s'erigeix en protagonista de l'escena, esdevé l'ombra tenebrosa d'un paisatge sembrat amb llavors de tinta i arrels ocultes que han originat aquesta planura, extensa i tumultuosa, de noms i verbs que han anat perdent el significat, que han quedat sepultats sota el pes de la seva presència invisible, ja desproveïda del cos, tan sols lligada al pelegrinatge erràtic d'una ànima castigada a vagar eternament sense rostre ni membres, únicament guiada pel fil d'una memòria evanescent, tothora fràgil. Una memòria, però, que ha derivat en record i enyorança. Una memòria que porta remors d'una música antiga, d'un cant inaugural, adàmic, que participa de la conexença i de l'amistat, que celebra amb alegria, incorporant la música del compositor Joan Valent, aquesta complicitat gratificant que sorigina quan dues ànimes solcades per una visió semblant del món i la bolla, del cosmos i l'univers, es troben un dia, allà, entre els homes i les coses, surant en una atmosfera d'inquietuds artístiques i anhels creatius.

Els camins del Senyor són inescrutables. Però no els de l'home. No els de la dona. Afortunadament, podem gaudir de la descoberta, de l'exploració. Ens podem amarar d'allò nou i inconegut. Podem trescar i vagarejar fins a descobrir quelcom que abans ens havia passat desapercebut. Aquesta és l'essència del missatge que Eva Choung-Fux ens transmet amb *El segon camí*. Més que d'una segona vida, segurament ens parla de la perdurabilitat a través del record dels altres, per mitjà dels objectes que queden aquí i de les anècdotes que van passant de boca en boca, retocades però presents, talment una ofrena per retre homenatge a la memòria dels éssers estimats. Aquestes construccions fetes amb restes i deixalles, trobades entre la sorra del mar, deixalles tretes a fora, evocuen el pas del temps i la decadència, però també aquesta facultat de regeneració, aquest instint de supervivència que resta en tot allò que, més que desaparèixer, es va deformant, esqueixant en diferents formes, perdent llum i color dia rere dia, modificant amb els anys i les quimeres. Pedres, ossos, plàstics de diferents mides i colors, escenifiquen aquest retorn al principi, a la primera trobada, al primer bes i a la darrera encaixada de mans. Al primer signe de complicitat i a l'última abraçada de comiat.

Eva Choung-Fux, amb una sensibilitat exquisida i el seu art sempre suggeridor i eficaç, ens retorna la mirada lluminosa i el món poètic, ric i líric, de Blai Bonet. Eva es fa seva aquella dita que resa: «La unió fa la força.» I es lliura a deixar empremtes inesborrables dins els nostres ulls, però sobretot, encara amb una major vigoria i generositat, al bell mig del cor. Aquest cor fet a imatge i semblança del temps i la memòria. Del record i l'enyorança.

3. EL CRIT DE PROMETEU

Degué cridar Prometeu en furar el foc als déus? I si ho féu, fou d'alegria davant una fita tan difícil? Fou de patiment, en experimentar en carn pròpia la cremor de les flames? Fou una mescla de goig anímic i de dolor físic? En efecte, les grans empreses sempre solen fer-se realitat després d'un esforç intens i constant, després d'una lluita aferrissada contra un mateix i contra circumstàncies alienes. Però, sortosament, sovint l'esforç, tant si és personal com fruit d'una col·lectivitat, es veu recompensat amb un premi. Tal volta l'existència no sigui altra cosa que això: guanyar-se les sopes per poder dormir satisfet. Banyar-se el front de suor per poder descansar plàcidament.

Necessitaven Andreu Ramallo i Manuel Tur pecar per trobar el consol de l'expiació? O, contràriament, la seva malaltia ja formava part d'una espècie de redempció divina? Per què l'esperit humà es troba tan lligat a la part tràgica de l'existència? Per què ens semblen més propers i reals els personatges rebels i dissortats? A *El mar* trobam els joves trists i cruels, hereus de Dionís, temorecs i turmentats. I veim també l'altra cara de l'espill. El revers. També hi ha, és clar, els flagells de la Guerra Civil, l'assot d'una religió asfixiant, la repressió maligna. Però, sobretot, el sentiment de culpa. La sensació d'una condemna eterna, exemplar, inevitable. Probablement perquè aquella època i aquell lloc eren l'infern. El purgatori a la Terra. Aquest fet, el d'un passat no tan llunyà, mesell de malignitat i de barbàrie, no passa desapercebut per a Marcos Vidal, que amb les seves instal·lacions ens retorna a aquells temps plens de despropòsits i crueltats.

Sens dubte, el nom de Marcos Vidal ens remet directament al taller de Sant Marc: un *locus amoenus* per a la creació i la creativitat. Es tracta d'un taller que, aprofitant l'antic celler del casal dels padrins de l'artista, esdevé un lloc de trobada per a la gent del gremi i qui senti curiositat per l'art. Situat al centre històric de la vila de Sineu, es converteix des de l'any 1999 en un centre receptor i difusor de cultura, un espai on es conjuminen diverses visions, sempre molt singulars i prou suggeridores, de l'art. Amb un tret identitari força *sui generis* i uns atributs que conformen una personalitat d'un imaginari riquíssim i una imaginació desbordant, Marcos Vidal s'apropa a *El mar* o s'hi endinsa des d'una perspectiva que podríem definir d'històrica, tenint en compte que els seus objectes ens fan retrocedir cap als anys de la Guerra Civil i la postguerra, i ens situen en unes coordenades temporals i geogràfiques que convidria no esborrar de la memòria per tal que no es torni a repetir mai més.

L'intercanvi de projectes i d'idees, la recerca de noves tècniques i materials, la col·laboració entre artistes de diferents estils i generacions, sempre ha significat un avanç per als processos creatius i artístics. L'esperit de Marcos Vidal, que des de l'inici s'ha interessat pel joc comunicatiu entre emissor i receptor, es troba entre la voluntat del mèdiu i l'objectiu del guru. Més que perseguir la formulació

d'una doctrina o de retre culte obstinadament a algun tipus d'evangeli, l'objectiu és crear en l'espectador, a més d'un impacte estètic, la necessitat de plantejar-se interrogants i, si és possible, arribar a les conclusions percaçant respostes. Aquí no basta una demostració de talent. Cal anar més enllà del geni artístic per situar-se enfront del mirall, allà on es troba l'espectador encuriós i escodrinyador, aquell que s'ha d'esforçar per interpretar els símbols i els signes que va trobant al llarg del camí.

A la primera peça, titulada *Aquí som...*, els diaris d'exaltació de l'època franquista i el cendrer amb la forma d'Espanya que descansen acuradament damunt la taula de vidre ja ens indiquen amb exactitud on ens trobam. No cal pensar gaire per saber on som i què passa. La cadira de fusta sense les cames del davant –estan pintades a la paret de forma tosca i malgirbada–, amb estampes sota el pes de les posteriors, potser ens indiquen la coixesa d'uns estaments religiosos caducs i uns poders excessivament dominants sobre els vilatans i els camperols. La llitera quirúrgica, certament, ens transmet un aire de fredor i temença. Com si d'entre aquests ferros envellits i oxidats n'emergís la fragilitat de l'existència, la provisionalitat en què subsistim, aquesta mena d'indefensió que a voltes, davant la naixença d'una criatura o espantats enfront de la força devastadora de la natura, ens sobrevé d'arrel, amb la intensitat d'un cop de destrall sec o d'una portalada furibunda.

A *Lavativa*, els tamborets baixos amb els diaris amuntegats sota els objectes ens creen la imatge d'un ordre estricte, excessivament perfeccionista, la sensació d'haver de seguir uns patrons marcats i definits des de sempre, per obra i gràcia d'un Déu invisible però real, existent en la creença de tothom. I, és clar, el pes de la història en lloc del cos humà. La lavativa és una manera de posar en ordre les disfuncions corporals. Però, i si Marcos Vidal agafa això com a (pre)text, com una forma de dir-nos que valdria més purgar, fer fora, desterrar els pecats capitals i les injustícies socials? I què en podem dir de la cadira doble pintada de blanc? Quina parella més estranya! Són cadires bessones que han patit una mutació i s'han de resignar a conviure juntes fins a la fi dels seus dies? Són dos mons que es toquen. Dos (uni)versos que graviten entorn d'un eix central mutilat. Quina part envaeix l'altra? Qui és culpable i qui, botxí? Manuel Tur o Andreu Ramallo? Cadascú en la seva mesura. La *Vitrina de la victòria* se'ns presenta talment una celebració, un triomf, una conquesta, emprant com a trofeus les pilotes de futbol amb el cuir ressec i menjades per les puntades de peu i el pas de les estacions.

Sí, el temps, que posa les coses al seu lloc i estableix judicis de valor. El temps, que podem percebre perquè ens detectam arrugues solcant-nos la pell i ja no podem córrer amb la mateixa agilitat ni la mateixa rapidesa que quan érem joves trullosos i somiatruïtes. Tot plegat, amb aquesta visió-instal·lació per recrear l'època en què visqueren aquells àngels caiguts d'ales infectades i cors exànimes, Marcos Vidal ens mostra –i exposa– una part, tan física i tangible com lírica i abstracta, d'un pretèrit que encara, per bé o per mal, cova entre les cendres del record. Podríem parlar d'una representació de la realitat que s'abeura de la poesia visual i de l'expressió conceptual: una forma de dir sense paraules, sobretot a través dels objectes i de la seva sublimació.

Aquesta tasca de convertir objectes trobats en elements artístics s'ha d'emparentar amb els *ready-made* de Marcel Duchamp. La feina «objectual» de Marcos Vidal, en veritat, posa més èmfasi en la idea o el missatge que no pas en la visualització estètica. Necessita comunicar-se. Ha de menester establir un diàleg, una espècie de *feed-back* conversacional amb l'altre. L'humor i la ironia que destil·la bona part de la seva obra anterior, aquí desapareixen. Immèrgit en l'atmosfera closa i angoixant de la novel·la, conscient de les malvestats d'aquella època despota i repressora, Marcos Vidal opta per un posicionament que s'instal·la entre la queixa i la denúncia, entre la disconformitat i l'estupefacció, entre el neguit i la ràbia... I més que icones, relíquies o tòtems que anhelien posseir el do de la bellesa i la devoció, aquestes instal·lacions funcionen a manera d'altars pagans, espais de recolliment i reflexió per retre culte a uns temps i uns fets encarnats en la pell i l'ànima dels protagonistes del llibre de Blai Bonet. Possiblement, el secret d'aquestes peces rau en la força metafòrica que desprenen. Observant-les atentament tan sols durant uns segons, dins nostre, allà on reposa la imatgeria del passat, es va formant tot un seguit d'instantànies, la majoria en blanc i negre, d'aquells episodis tràgics i ignominiosos. Aquest fet, és clar, es multiplicà a partir del traspàs a la gran pantalla que Agustí Villaronga féu de la novel·la.

Aquí es tracta de passar de la quotidianitat que significa part dels instruments i del fons documental d'un metge de poble a la categoria d'art conceptual. Com si una anècdota qualsevol, *a priori* sense gaire importància, intranscendent, després d'uns decennis esdevingués una espècie de llegenda o de mite que s'anàs traspasant de generació en generació. Aquest llegat oral seria el que veritablement se salvaria de la fam voraç de l'oblit. Aquest és el crit que Prometeu resguardà de la desmemòria. Val la pena córrer el risc de l'aventura artística per desfogar-se amb el crit eixordador de l'autèntica troballa? Sí, sens dubte. Per això mateix el reciclatge, la iconografia, el collage, la simbologia, l'al·legoria..., es conjuguen en el treball de Marcos Vidal fins a aconseguir una obra –una veu particular, una marca registrada, un *copyright* únic– que vessa originalitat i puresa pels quatre costats.

Fou Giacometti qui va dir que la veritat li interessava infinitament més que l'art. Potser aquesta màxima podria aplicar-se a aquestes instal·lacions amb què Marcos Vidal ha volgut retre homenatge a un dels més grans conradors de l'art de la paraula que han donat aquestes terres. La poesia de Blai Bonet ens fa recordar la lluminositat solar que regna en els versos d'Homer. Marcos Vidal ens transmet tot un catàleg d'emocions i sentiments que, després d'un procés de gestació que pot durar mil·lèsimes de segon, minuts, qui sap si també hores o dies, fa eclòsió i refulgeix com un esclat de llum, talment una revelació que cop en sec se'ns imposa com la cosa més evident, com el camí més curt i segur per arribar a l'essència, al bessó que sempre germina de les seves composicions. I així, hom arriba al final del trajecte amb la sensació d'haver escollit la ruta adequada, el viarany encertat per escatir dubtes i aclarir interrogants. Al cap i a la fi, la veritat no existeix més enllà de la certesa i la seguretat d'un mateix.

4. L'ÚLTIMA PARAULA

Primer fou la paraula. I tot just després vingueren la remor de les aigües i la placidesa dels colors. El fred i el foc. Les rialles i les llàgrimes. El desig i l'odi. La salut i la malaltia. Els somnis i les quimeres. L'amistat i la traïció. Els pecats i les culpes. La sequera i el diluvi. Els esperits i les resurreccions. El repòs i la dansa. Els cicles de les estacions i els ritus de la fertilitat. I tot, absolutament tot, tard o d'hora, es convertiria en art.

La humanitat, un jorn, assolí un desenvolupament irrefrenable. Nietzsche cridà als quatre vents que l'únic déu possible era l'home. I d'aquí a l'eternitat. D'aquí a la conversió de l'inefable en diví. A la recerca de l'absolut i la consagració. A l'encalç d'una obra –artística, social, científica...– que justifiqui el nostre pas, incert i perible, per aquest món tan estrany i atzarós com el destí dels elegits per la llum. Però, qui són aquests elegits? Ras i curt: els creadors. Els artistes. Aquells que deixen empremta per a sempre, quan ja el seu cos i la seva ànima romanen en l'òbaga freda i eterna del no-res.

Eva Choung-Fux i Marcos Vidal són una clara mostra d'haver estat tocats pels déus de la inspiració. Les muses conviuen amb ells dia i nit. Nit i dia resten atents als senyals que vénen de lluny, d'un lloc remot i desconegut, per retrobar-se amb el talent i la genialitat, per espargir arreu un perfum de saviesa i una olor de sagrat. Ells són els guardians del tresor. Ells són els hereus de la pedra filosofal. Són la llavor i el fruit. L'última paraula.

Els ho han fet per a nosaltres. Ja ho va dir Blai Bonet: «Recordar, re-cor-dar, significa acostar les coses al cor.» Recordem tots plegats. Tots junts. Des d'ara i per a sempre. *In memoriam*.

DE BLAS B. – A BLAI BONET

Mn. Cosme Bauçà, *es capellà bo*, historiador de moltes contrades, que emigrà a les Amèriques el 1911, on edità *Flors semprevives. Recull de cants populàs en mallorquí*, a l'Argentina, entre la maina de treballs que té es troba *Lo que sé de Son Negre*. Aquest títol, que té caràcter personal, m'ha induït a plagiar-les per encapçalar i fer memòria de Blai Bonet en l'avinentsa del 15è aniversari de la seva mort, a Cala Figuera:

*Obriu-me dins el mar, vells pescadors,
que m'entri de verdor una alenada [...]*

Com a lector de fa més de cinquanta anys d'*Entre el coral i l'espiga*, sempre he imaginat la dualitat de l'home = mar, a la vora de l'home = terra = Blai.

És curios... Jo som d'aigua de mar, [...]

*[...] Moliners, moliners d'aigua salada:
pel caló del meu cos, lent, hi desfila
un horabaixa mariner del Carme.*

*Es llamentà: No ve la mar a la meva cadira
ni al meu llit ve una tremolor salada . . .*

*Pescador de volantí,
quan s'agenolli la tarda,
sots l'últim cel de donarda,
aucells de sal caça en mi.*

Vull immolar la carn perquè m'espigui. [...]

Avui que el camp té el cos d'adolescent [...]

*No ploris, dolç Nard meu, no ploris, Nard.
A voltes dels cards brosta un tany de malva;
i són els roquissars aspres i estèrils
bressol o test per una airosa palma. [...]*

Mar blava i terra àrida són la clara equivalència de Santanyí.

Aquesta conjunció de «vida – terra – mar – mort», amb tot el seu significat, són els mots d'*El que jo sé de Blai Bonet*.

Blai Bonet era de Santanyí, *vilano*, no de vil, sinó de vila (fa anys que no he sentit tal qualificatiu en pujar a Consolació). Miquel Pons, jo, un servidor, era i som de s'Alqueria Blanca, llogaret del terme. Entre Santanyí i s'Alqueria Blanca hi ha una clau a les dovelles de l'arc de les dues poblacions, el santuari de Nostre Senyora de Consolació, «la irredenta Consolació», com consta en el llibret *Consolació: recull de documents i notícies sobre el santuari de Santanyí* de 1949, que em dedicà l'autor i amic Bernat Vidal i Tomàs.

Té sentit anomenar Consolació a les notes relacionades amb Blai Bonet? Per a mi, sí, perquè Consolació és el rellotge del temps que marca el 20 d'abril de 1936, dia de la coneixença del jovencell, tal volta escau millor de l'al·lotell, i un servidor com a més al·lotet. El motiu fou que Blai amb quatre camades m'aconsigàs, perquè ens repartíssim un pomell de flors de paper, perduda la color, llançades en un corral de figueres de moro. Flors pàl·lides, anèmiques, inútils per a l'ornamentació del

temple del puig, acabat de restaurar. Sense discussions ens repartírem les flors rànies, esmorteïdes. I aquest dia d'una funció religiosa multitudinària, dins la Segona República –i a tres mesos de l'inici de la dictadura de Franco–, en Blai i un servidor, amigablement, ens repartírem aquella reliquia floral, plena de pols. Fou a l'altura de la casa de ca mon pare, Son Pons, tan a prop de les històriques coves de sa Grava, a la teulera, topònim dins una avior antiga.

*Al noi pastor que riu
quan guaita els murs de casa,
li mataren l'anyell, divendres sant,
el seu anyellet d'ànima!
Diu el nin – pobre nin! –
que l'anyell el mirava,
i s'enviava el bel
mentre la sang pel coll llagat belava...
Morí portant-se els violers del pati
dintre els ulls, i el seu nin dels pasturatges.*

Parlarem? No gaire. La seva fisonomia no s'esborrà de la meva memòria; i el destriava, alt i magre, quan aquella munió de gent ens ajuntàvem a Can Bossa per enfilarnos a Consolació, cada vegada que els que serien els vencedors conquerien una ciutat de renom. La pujada de la gent a Consolació, aquell abril triomfal per a uns i amb derrota i mort per als altres. L'herència continuada en la postguerra. Llavors les altes campanes recobraven l'enyorat repicar silenciada durant la guerra, però també repicaven quan sobre la geografia, com un lloc d'escaps, s'avançava una final amb *banderas victoriosas*, il·luminades pel sol en els rostres.

Les referències de l'entrada de Blai Bonet i Rigo al seminari serien del principi de curs de 1939. La mateixa data de l'entrada de dos seminaristes també poetes: Miquel Julià i Prohens, des Carritxó, i Antoni Moll Camps, menorquí de Ciutadella. Resumint, tres futurs clergues: dos deixaren casulla i calze i Blai Bonet restà dins la interrogació, perquè algunes vegades insinuà que bo de salut tornaria a vestir la beca blava. Antoni Moll i Blai Bonet, entre els renovadors poètics, es poden trobar en *Els poetes insulars de postguerra: antologia*, 1951, a cura de M. Sanchis Guarner, de cordial record.

Blai Bonet deixa constància del viatge a Palma, amb destinació al seminari conciliar. En «Auto-retrat», en quatre versos més altres quatre, ens dona les fites personals ben clares.

*Quan un gall escometé l'aurora de la vida
a dins la meua veu tràgica i emmatada,
un vagó de tercera em portà a un asil negre,
on em dissimularen darrera una sotana.*

*Octubre era fondo damunt uns plàtans pàl·lids
com les orelles grogues dels llatínistes d'aigua.
M'acompanyaren Crist, la meua mare, el sac
de roba i un vicari d'alpaca perfumada.*

Si Blai entrà al seminari l'octubre de 1939, un servidor deixà l'escola pública a principi dels quaranta i, acompanyat de mon pare i ma mare, amb el Citroën de l'oncle Jaume, amb tot l'equipatge molt semblant al de Blai, em deixaren al col·legi del carrer del General Barceló, en bona hora recobrada la denominació de carrer del Vi, regentat pels pares teatins. No ens coneixíem, Blai Bonet i un servidor, que servava la fisonomia del seminarista. Per les vacances ens trobàvem en el tren, que ens deixava a Santanyí. Blai, seminarista, era aquell primatxol, cabells tallats a zero, que havia vist camí de la Seu, pels carrers del Vent, Deganat, Sant Roc, Almoina... per assistir als pontificals del bisbe-arquebisbe Josep Miralles.

Miquel Julià, en les seves darreres publicacions, insisteix en l'amistat i la vida conjunta del seminari, quan Blai es va veure obligat a deixar els llatins difícils i altres assignatures, víctima d'una malaltia que urgia repòs i atenció total. Blai Bonet retorna a Santanyí, a la seva casa, Cas Garriguer, Palma, 74, repetidament poetitzat. Un servidor encara no el coneixia, fins que un dia ens trobàrem a l'apotecaria de Bernat Vidal, un dels meus mestres. I aquell dia començà l'amistat.

No va passar desapercebuda al poble la malaltia de Blai Bonet. L'anomenàvem *el poeta* malalt dels pulmons. De Cas Garriguer fou convenient el trasllat al sanatori de Caubet, tan lligat a la novel·la *El mar*.

Ignor el moment que es congruïa la profunda amistat entre Bernat Vidal i Blai Bonet. És veritat que en el poble ens coneixem tots, si bé no tots compartim l'amistat. Tal volta nous estudis, en preparació, satisfaran omplir l'absència o la ignorància.

Hi ha una dada més que evident, que Blai Bonet havia escrit poemes, com els seus companys Julià i Moll, dins el gust refinat dels poetes de l'Escola Poètica de Mallorca, més valorats per Josep Carner, que els poetes de Catalunya contemporanis.

El 1949 és important per a Santanyí. Fou proclamat fill il·lustre el bisbe de Can Verger. El pintor Francisco Bernareggi, que havia tornat de la Pampa de l'Argentina, on havia recalat a conseqüència de la Guerra Civil, de mala anomenada, dissenyà la làpida del bisbe Verger, ben a la vista des de sa Porta Murada. Era per sant Andreu del 1949, quan Blai va escriure el poema «Adéu però no adéu», una novetat, una renovació en la poesia catalana de Mallorca, una geografia humana –lírica, amb perfils manllevats a la Generació de 27, que seguiria acompanyant els poetes de la Generació del 50 i, entre ells, Bernat Vidal i Tomàs, que també s'acostà, familiarment, al bisbe santanyíner.

Cada cap al tard, Francisco Bernareggi aprofitava per dibuixar el poeta. Bernat l'hi portava els darrers llibres arribats de fora de Mallorca. Us recoman el pròleg al viu: «Visita, abans», de Bernat Vidal, en *Entre el coral i l'espiga*, 1951.

Blai, delicat, a ca seva, a Caubet, millorant-se; Bernat Vidal gestionà, entre companys i coneguts, una aportació voluntària per adquirir els medicaments que sols es podien obtenir de contraban, que significà una millora per al poeta, que va respondre gentilment, amb l'ofrena del poemari *Quatre poemes de Setmana Santa*, que em dedicà a l'apotecaria Llaneres, cognom dels Vidals. «A l'amíc Miquel Pons amb el sincer afecte. Blai Bonet». És la primera baula de la nostra companyonia, alimentada per la correspondència, limitada, des de Santanyí, Barcelona, Riells...

A l'estiu un servidor no servia com a soldat de Franco, aidava els de ca nostra la temporada de collir ametles. No obstant això, amb bicicleta, anava a Santanyí, a trobar-me amb l'estimada Francisca i aprofitava uns moments per visitar Blai Bonet, que sempre, ja convalescent, escrivia a la vora de sa mare. Bons amics com érem, un dia em demanà passar-li a màquina el nou llibre, *Comèdia*. Si de dia ajudava als ametlers, els vespres, *tec a tec*, a l'Hispano-Olivetti passava els versos de Blai Bonet amb la capçalera d'un «Autoretrat»:

*El suny dels meus trenta anys fou un noi de finestra [...]
Jo vaig conèixer abans el pecat que la mar. [...]*

Com a cloenda de les meves paraules, agraint la vostra paciència i per deixar prova d'una amistat, que crec autèntica, si les dedicatòries dels llibres i papers de Blai Bonet tenen denominador de la sincera veritat, vet ací la carta, fita tan consistent com una creu de terme, penyora en les nostres vides.

A la tarda d'advent del 2012, a la terra de call vermell de Damià Huguet, on s'ubiquen les acollidores ses Tanques del treball d'Eva, vaig dir: **El que sé de Blai Bonet.**

Addenda:

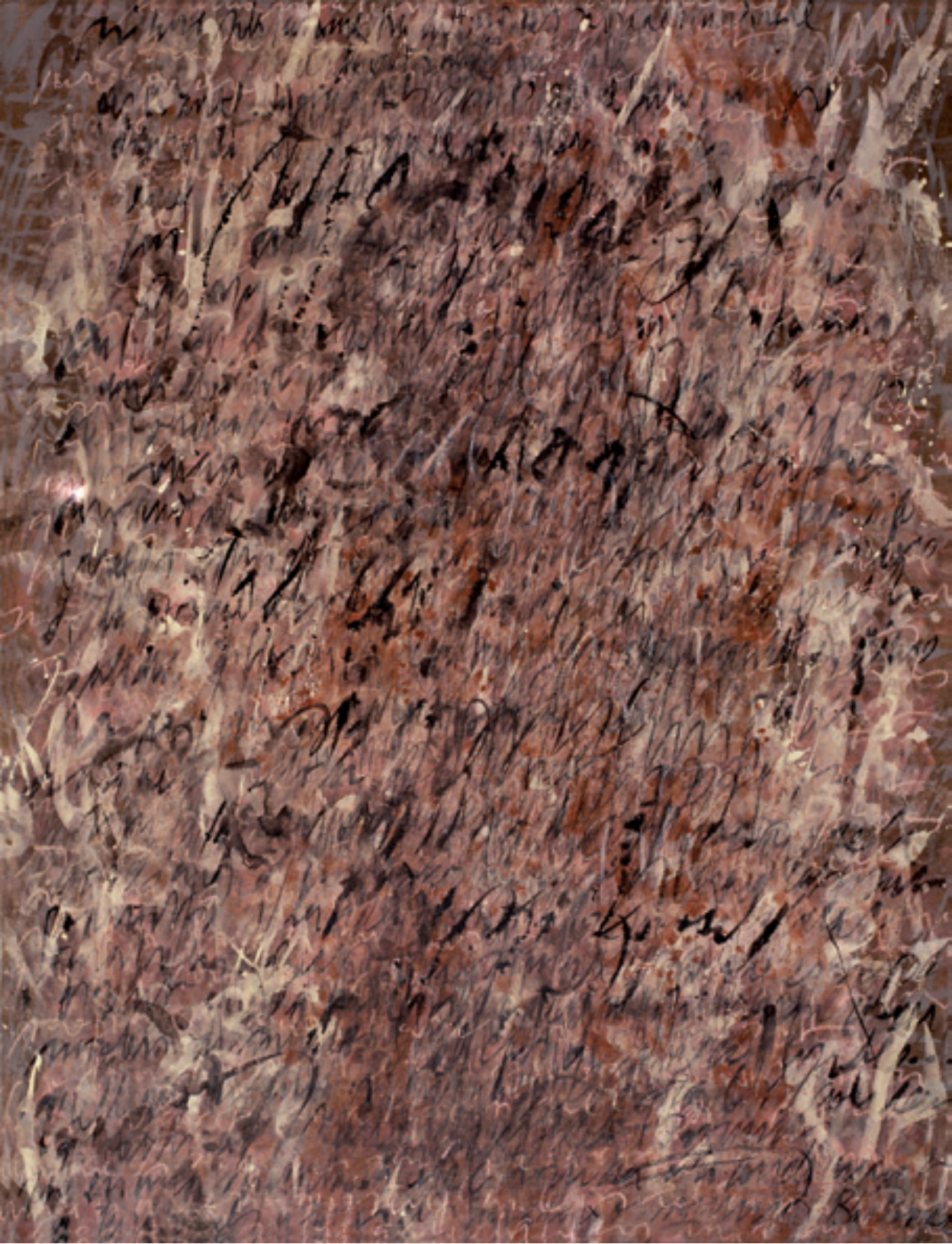
L'avinentsa luctuosa de la mort de Blai Bonet, a Cala Figuera, fou on s'inicià l'amistat amb Eva Choung-Fux, que canvià l'entrega de la vida de Viena a Campos. Eva ha sentit l'atracció de la terra mitjançant l'admiració de Blai Bonet, que ha homenatjat en diverses circumstàncies i geografies. Primerenc l'homenatge al poeta, a l'estudi i llar de ses Tanques, on Eva mostrà les reaccions, que van de tot allò trobat–abandonat a les platges solitàries, recreat i ofert als íntims el seu estudi, que ara sojorna a la capella de la Misericòrdia. Junt amb Eva l'obra de Marc Vidal, artista sineuer, actualització posada al dia de l'ancestral patrimoni familiar. Marc ha localitzat, en la constant lectura d'*El mar*, aquells objectes contemplats a casa de l'avi metge, avui convertits en art, per la seva sensibilitat plena, que contemplàrem en l'estudi de ses Tanques, mentre les melodies dels violins de Gisela Raum i de Ferran Villar Saenz ens delectaven la contemplació de la gènesi d'una nova creació, ara albirada per la nostra mirada.

Miquel Pons. Cala Figuera, 16 de desembre de 2012

Eva Choung-Fux

Gaspar Hauser II | 1997 | oli damunt tela | 580 x 160 cm

Aproximació VI | 1996 | tècnica mixta damunt paper | 80 x 60 cm

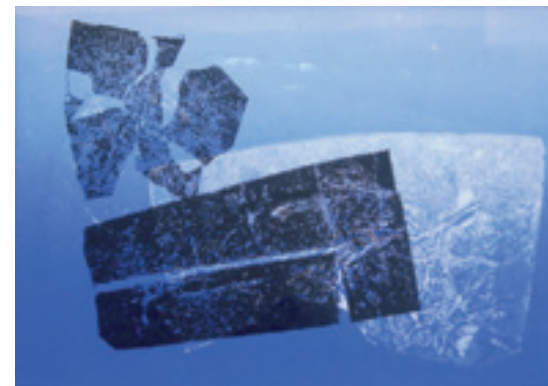
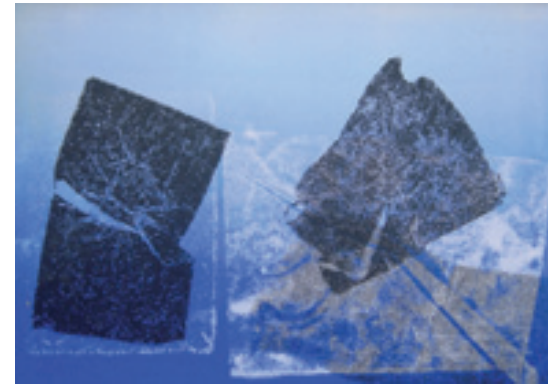
<- Poema VI | 1996 | oli damunt tela | 145 x 110 cm

Esperança I-III | 2010 | oli damunt tela | 90 x 115 cm c.u.

Creença I-III | 2010 | oli damunt tela | 90 x 115 cm c.u.

Drowning Memories núm. I-IV | 2011 | gravats en relleu 1/1 | 25 x 31 cm c.u.

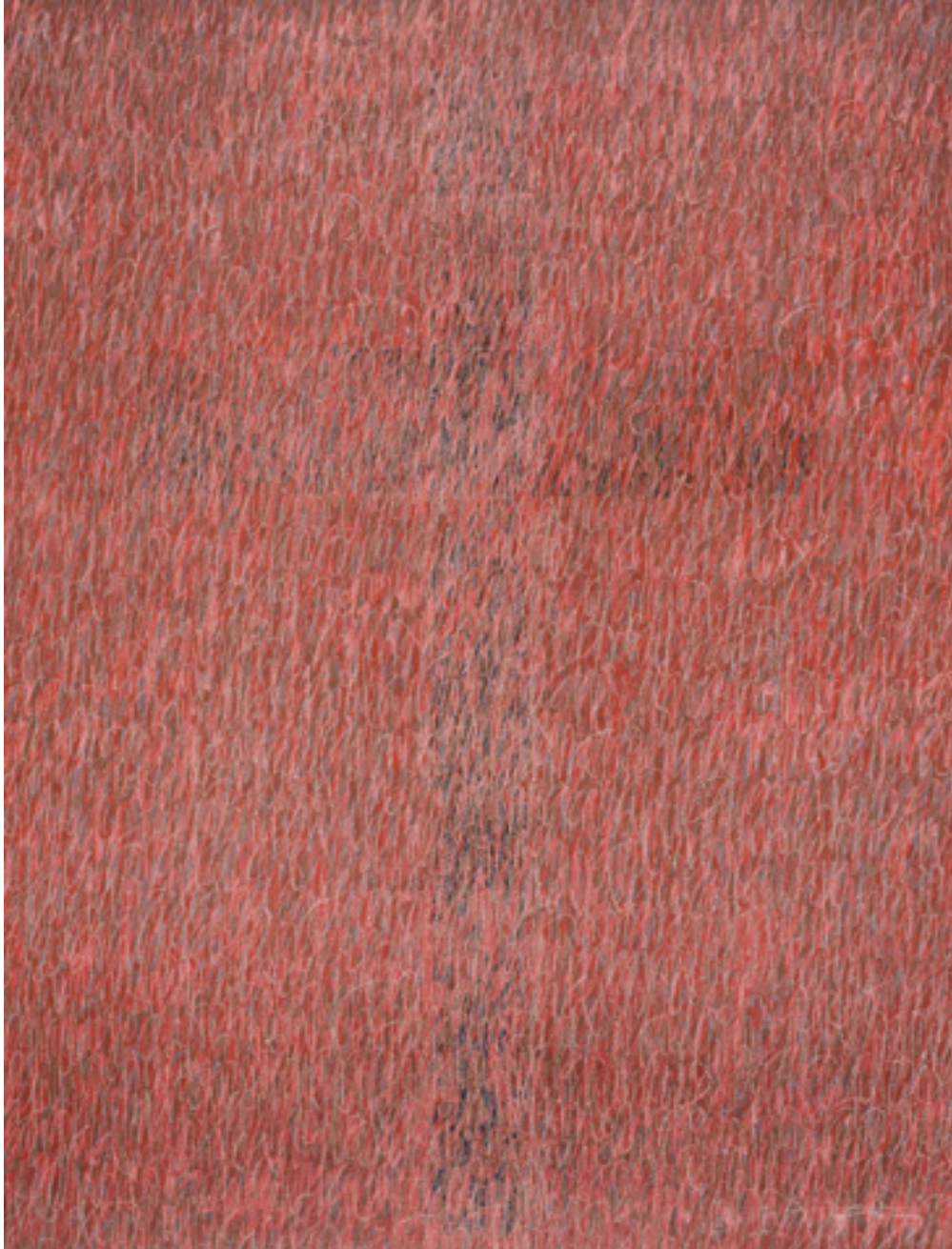

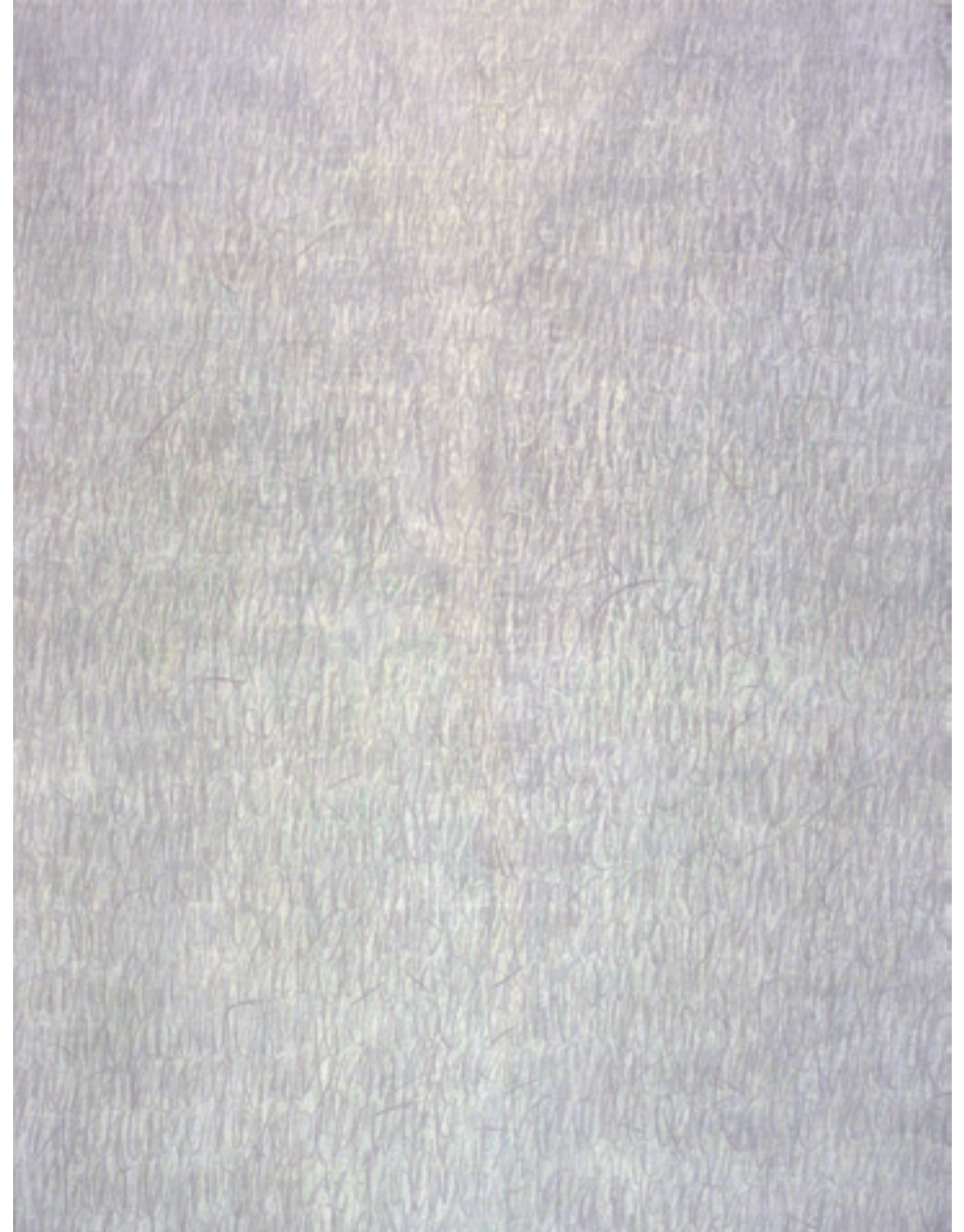
Manuel Tur núm. I-VI | 2012 | tècnica mixta damunt tela | 57 x 32 cm c.u.

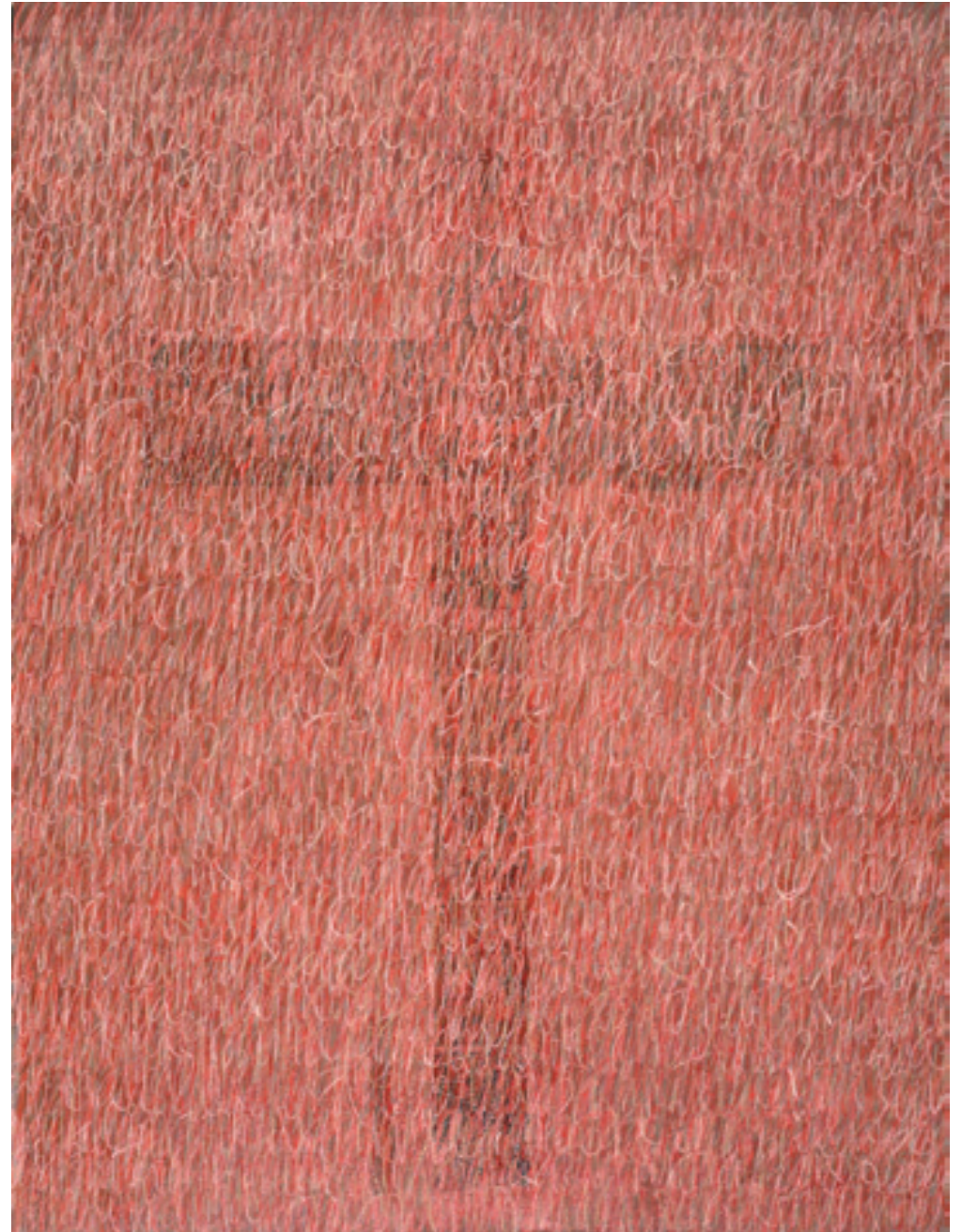
Manuel Tur núm. VII | 2012 | tècnica mixta damunt tela | 48 x 66 cm

In memoriam B. B. núm. I | 1998 | oli damunt tela | 145 x 110 cm

In memoriam B. B. núm. II | 1998 | oli damunt tela | 145 x 110 cm

In memoriam B. B. n. III | 1998 | oli damunt tela | 145 x 110 cm

Marcos Vidal Font

Obres inspirades en el llibre
El mar de Blai Bonet

Cadeira doble | 2012 | Cadires | 82 x 80 x 65 cm

Lavativa | 2012 | Tres tamborets de fusta, diaris (1936-1939) i objectes | 33 x 34 x 34 cm

Cadira de paret | 2012 | Cadira de fusta i estampes i dibuix | 90 x 36 x 22 cm

Vitrina de la victòria | 2012 | Vitrina, pilotes i diari (1936) | 150 x 60 x 33 cm

Cendrer dona | 2012
Ceràmica esmaltada | 5 x 26 x 17,5 cm

Cendrer daurat | 2012
Ceràmica esmaltada | 2,5 x 19,5 x 14 cm

Aquí estamos... | 2012 | Taula de vidre + diaris (1936-1939) i cendrer | 81 x 67 x 40 cm

Espanya es trenca | 2010 | ceràmica esmaltada | 2 x 23 x 15 cm

Taula quirúrgica | 2012 | Taula de ferro i vidre | 170 x 160 x 78 cm

Mà verge | 2013 | Plàstic i ferro | 19 x 10,5 x 10,5 cm

Blai Bonet i Rigo

Neix a Santanyí, el 10 de desembre de 1926, en el si d'una família humil, fill de Blai Bonet, l'euguer de Rafal dels Porcs, i de Maria Rigo.

La seva trajectòria es pot estructurar en quatre grans etapes: formació i malaltia (1939-1955), trasllat a Barcelona (1955-1968), retorn a Santanyí i exili interior (1968-1987), i redescobriments i retorn als cercles literaris (1987-1997).

Formació i malaltia (1939-1955)

L'any 1939, Blai Bonet ingressa al seminari diocesà de Mallorca, a Palma, on inicia els estudis eclesiàstics i assoleix una sòlida cultura clàssica a través de les lectures d'obres d'Hesíode, Píndar, Virgili, Homer, Ovidi, Heràclit, Plató i Aristòtil. Al seminari estudia cinc anys d'humanitats, llatí i grec, i tres anys de filosofia.

L'any 1947, afectat de tuberculosi, abandona els estudis i fa estades a Santanyí i al sanatori de Caubet. Les dures condicions de vida de l'època (ens trobem en els anys de la postguerra) i les conseqüències de la malaltia, condicionaran la seva trajectòria vital i literària. A Santanyí, i en contacte amb Bernat Vidal i Tomàs, que li facilita la publicació dels seus primers poemes, comença a escriure poesia. I a Caubet, comença la redacció de la novel·la *El mar*. La cruesa de la història i la gosadia de l'estil, converteixen *El mar*, inèdita fins al 1958, i publicada sensiblement reduïda, en una obra insòlita, que té un gran impacte en els cercles literaris de l'època.

L'any 1950 es revela com a poeta a la tertúlia de Guillem Colom, on llegeix *Quatre poemes de Setmana Santa*, publicats el mateix any, i és inclòs en l'antologia *Els poetes insulars de postguerra* de Manuel Sanchis Guarner. Dos anys més tard, el 1952, publica *Entre el coral i l'espiga* i rep el premi Óssa Menor pel llibre *Cant espiritual*, que surt prologat per Salvador Espriu l'any 1953. Carles Riba i Clementina Arderiu el visiten a Santanyí. Amb Carles Riba inicia una relació d'intensa amistat i d'aprenentatge.

Trasllat a Barcelona (1955-1968)

L'any 1955, davant l'agreujament de la seva malaltia, es trasllada a Catalunya. Resideix a Barcelona, Riells de Montseny i Vilassar de Mar. Durant aquests anys, trava amistat amb Salvador Espriu, Pere Quart, Gabriel Ferrater i Josep Maria Castellet, entre d'altres.

L'any 1957 obté un accésit al premi Joan Santamaria amb la peça teatral *Parasceve*, que és representada al Teatre Capsa de Barcelona, i guanya el premi Joanot Martorell amb la novel·la *El mar*.

L'any 1956 al 1963 s'instal·la a la Residència Universitària Sant Jaume, on organitza actes culturals. També comença a treballar per a l'editorial Vergara i col·labora amb la revista *Destino*. En aquests anys publica la novel·la *Haceldama* (1959), el poemari *Comèdia* (premi de la Crítica de 1960) i *Judas i la primavera* (premi Ciutat de Barcelona de 1963). En aquesta darrera obra experimenta amb les noves tècniques narratives, aporta la influència de l'existencialisme d'inspiració cristiana. En les seves obres incorpora els corrents narratius que triomfen a l'estranger. Existencialisme, experimentalisme, etc són digerits i adaptats al món personal de l'escriptor. Afronta la malaltia, el poeta de Santanyí es rebel·la amb una actitud vitalista i una recerca angoixada de Déu. En cada obra evoluciona cada vegada més en la recerca d'un llenguatge propi i cap a formes cada vegada més lliures. Aquesta evolució es concreta en el poemari que, segons la crítica, és una de les seves obres cabdals, *L'Evangelí segons un de tants*, premi Carles Riba de 1962 i que tarda cinc anys a publicar-se per problemes amb la censura del moment.

Retorn a Santanyí i exili interior (1968-1987)

L'any 1968 Blai Bonet retorna a Santanyí, on s'instal·la definitivament. Escriu la novel·la *Mister Evasió* (1969), amb la qual ratifica la transformació de la seva estètica anunciada en el poemari anterior i on utilitza tècniques com l'ús de flash-backs i del monòleg interior, i l'innovador tractament del llenguatge.

L'any 1972 al 1980 duu una vida apartada dels cercles literaris, en una mena d'exili interior, d'aïllament. Treu la novel·la *Si jo fos fuster i tu et diguessis Maria*. Escriu dos volums de memòries: *Els ulls* (1973) i *La mirada* (1975). Engega una producció poètica sense concessions: *Els fets* (1974), *Has vist, algun cop, Jordi Bonet, Ca N'Amat a l'ombra?* (1976) i *Cant de l'arc* (1980).

El seu exili interior provoca un lent i inexorable oblit de la seva figura, cada vegada més allunyada de la seva fulgurant aparició en la dècada dels 50.

L'any 1981 publica *El poder i la verdor* en l'editorial Guaret de Damià Huguet. També hi edita *Teatre del gran verd* (1983) i participa en diverses iniciatives, com *l'Escrit entre Ramon Llull i Guinovard* per a la Sala Pelaires (1985).

Redescobriments i retorn als centres literaris (1987-1997)

L'any 1987 inicia el seu retorn als cercles literaris. Publica *El jove*, títol amb el qual guanya la Lletra d'Or, el Premi Nacional de la Crítica i el Premi de la Generalitat de Catalunya; l'opuscle *La vida i els meus instants*; i reedita *Mister Evasió*. És el començament de la recuperació de la seva figura, dels homenatges i dels honors, tant a les Illes (la Universitat de les Illes Balears li ret homenatge) com a Catalunya, que culmina amb la concessió de la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (1990).

Entre el 1989 i el 1996 publica *Nova York*, el seu darrer poemari (1991), i *Pere Pau* (1992), el quart dels seus «diaris». També apareixen diverses antologies de la seva obra i reedicions.

Mor a Santanyí, el 21 de desembre de 1997, i deixa alguns textos inèdits que apareixen pòstumament. L'any 1998 el Govern Balear li atorga el premi Ramon Llull. L'any 2000 l'editorial Empúries, del Grup Edicions 62, publica el poemari *Sonets*. Aquest mateix any s'estrena la pel·lícula *El mar*, basada en la novel·la homònima, dirigida per Agustí Villaronga.

Miquel Pons i Bonet

El 1928 vaig néixer a s'Alqueria Blanca (Santanyí) i una sèrie de dates monjoien la meua vida:

Vaig deixar l'escola pública de la primera ensenyança per iniciar la secundària en els teatins 1940–1944 i en els jesuïtes 1944–1947 i vaig cursar els estudis universitaris comuns a la Universitat de Barcelona. Vaig elegir filologia romànica a la facultat de lletres, a Madrid, on vaig obtenir el títol de llicenciat. Finit el servei militar a les milícies universitàries, vaig iniciar la tasca de professor a Manacor el 1956, i del 1957 al 1975 a l'Institut Laboral de Felanitx, a centres felanitxers i a altres centres docents del Migjorn de Mallorca. El 1974 vaig superar les oposicions d'agregat i la plaça fou a l'Institut Joan Alcover de Palma; i la de catedràtic, a l'Institut Berenguer d'Anoia d'Inca (va ser el 23-F del 1981). Finalment, vaig ser traslladat a l'Institut Antoni Maura de Palma, fins a la jubilació, el 1989.

Entre els premis obtinguts: Ciutat de Palma 1964, amb *El poble*; Ciutat de Manacor 1978, amb *Cèdules personals*; entre altres premis, la Rosa d'Or de Castellitx d'Algaida 1971, amb *Dissabte de Glòria*; conjuntament publicats en *El dimoni i altres contes*, 2005.

Col·laborador en publicacions mallorquines i catalanes: *Felanitx, Santanyí, Randa, Lluc, Diario de Mallorca*, enciclopèdies catalanes i mallorquines, així com en diccionaris de lletres, d'arts, de biografies... Entre els estudis elaborats, n'hi ha d'històrics, de literaris, de cultura popular, pregons, crítiques, conferències i presentacions de llibres. Una participació cordial i constant són els meus textos per als catàlegs de la munió de tants d'amics artistes. La meua adhesió a la llengua, a la nostra cultura, al nostre poble i a l'amistat resta demostrada en el meu darrer llibre, *Mestres i amics a la meua vida*, 2011.

Darrerament som col·laborador de *Dies i coses, Felanitx, Pèl Capell, S'Esclop*, sense oblidar *Sal i xeixa*, i publicacions de festes del terme de Santanyí i altres indrets.

L'Ajuntament de Santanyí em nomenà cronista de la vila (1979) i em concedí la primera Medalla d'Or (1999).

La meua afició a la pintura ha motivat una exposició a Ses Cases Noves de Santanyí, presentada per Eva Choung-Fux, l'1 de febrer del present 2013, per celebrar els meus 85 anys.

Eva Choung-Fux

1935 Nascuda a Viena, Àustria

1962 Llicenciada en Belles Arts a la Universitat d'Arts Aplicades de Viena

1958-1960, 1962-1968 Viu amb la seva família i els seus dos fills al Japó i Corea i treballa com a artista *freelance*

Labor docent, nomenaments, jurat (extracte):

1968-1993 Catedràtica de fotografia i art gràfic a la Universitat d'Arts Aplicades de Viena

1970-1998 Professora convidada a Alemanya, la Xina, Corea, Espanya, Finlàndia, el Japó, els EUA

1970-1992 Membre de la junta i comissària de l'associació d'artistes GBK Künstlerhaus Vienna

1972-1992 Presidenta de l'Associació Internacional de Xilògrafs, XYLON Àustria

1982-2004 Membre i presidenta del jurat de la Trienal Internacional d'Art de Majdanek, Polònia

Des de 1999 Membre de l'Associació d'Artistes Visuals, AAVIB Mallorca

Des de 1958 Exposicions individuals (extracte): obra gràfica, fotografia, pintura, objectes a:

Alemanya: München: Kunsthaus Deggendorf, Dresden: Gallery Alaunplatz, Moritzburg: City Art Gallery. Àustria Viena: Museu Ludwig - Modern Art, 20th Century Art Hall; Galleries: PSK, Bawag Foundation, Künstlerhaus, Artefakt; Salzburg: Gallery Altnöder. Xina: Pequín NAMOC, TienJin/Teda: Sculpture Park, Xangai: Library Art-Hall, Corea: Seül: Myongundong Art Museum. Croàcia: Dubrovnik: Museu d'Art Modern, Rijeka: Museu d'Art Modern, Split: Museu d'Art Modern, Zagreb: Museu d'Art Modern. Eslovàquia: Banska Bystrica: State Museum, Bratislava: Art Forum. Espanya / Mallorca: Palma: Es Baluard, Museu Contemporani; Fundació Ferrocarril de Sóller i Tren del l'Art Palma; Campos: Casal Can Pere Ignasi, Alina Gallery; Colònia de Sant Jordi: Galeria Matisos Santanyi: església parroquial i centre cultural; Finlàndia: Hèlsinki: Gallery Acadèmia of Applied Arts. Holanda: Overloon: State Museum. Hongria: Györ: sinagoga. Japó: Tòquio: Aoki-Gallery, Kyoto: Heian-Gallery, Osaka: Susuki Art Salon. Polònia: Varsòvia: Zacheta Gallery, Holocaust Gallery, Rzeszow: City Gallery, Majdanek: Museu dels Màrtirs, Lodz Miejska Gallery. Suècia: Upsala City Art Hall, Kalmar Ulfsborg-Gallery, Stockholm Grev-Gallery. EUA: Wisconsin Ripon Gallery, Caestecker Foundation, Los Angeles Wiesenthal Foundation

Des de 1963 Exposicions de grup: nombroses exposicions, biennals i triennals internacionals a Alemanya, Àustria, la Xina, Corea, Espanya/Mallorca, el Japó, Polònia, Suïssa i els EUA

MÚLTIPLES HONORS I PREMIS

Obres en col·leccions públiques (extracte): Alemanya: Düsseldorf: Paper Museum, Cologne: col·lecció Ludwig. Àustria: Wiesenthal Institute for Holocaust Studies, Municipal Collection Vienna, Federal Collection, Museu d'Art Modern, BAWAG Foundation, Collection Ludwig Vienna. Xina: Pequín: Collection University for Applied Art; Xina National Art Museum NAMOC; Xangai: Library Art Collection, TienJin-Teda: National Collection for Contemporary Sculpture; BIAB, OFA, Beijing-Olympic Collections. Finlàndia: Art Collection Helsinki. Hongria: Collection Györ, Municipal Art Museum. Japó: col·lecció Kochi Paper Museum, Tòquio TOM Museum. Polònia: Warsaw: col·lecció Zacheta, Majdanek: Collection State Museum, Lodz: col·lecció Municipal Art. Espanya: Mallorca: col·lecció Palma UIB, Fundació Miro; Es Baluard, Museu Contemporani, Campos arxiu de poble; València: Col·lecció de la Universitat. EUA: col·lecció Wisconsin Caestecker Foundation; Los Angeles: Wiesenthal Centre; Ripon: col·lecció College of Art

Obres en col·leccions privades (extracte): Alemanya: col·lecció Ronte. Àustria: col·lecció Fux, Marschner, Nakajima, Puchinger, Röschel, Stasny, Zeiller. Xina: col·lecció Mao Yi Dong, Miao Hong Bing, Wei Xiaoming. Espanya: Mallorca: col·lecció Don Pedro Serra i Bauzá, Alina, Nigorra, Panades, Sastre-Vidal col·lecció. Japó: col·lecció Matsuyama, Murayama, Ninagawa, Nomura, Yokozawa. Polònia: col·lecció Pisarek, Gryn, Borkowski. Suïssa: col·lecció Erker. EUA: col·lecció Kain

Obres en espais públics: Àustria: Viena, tres relleus mural en fusta i cinc murals fotogràfics (als hospitals AKH i SMZO). Xina: escultura de pedra en Tienjin-Teda, Parc Olímpic de Pequín. Japó: mural de pedra a Tòquio. Espanya /Mallorca: vidrieres i sagrari de l'oratori de Sant Blai, Campos

Publicacions de catàlegs, llibres, articles a: Àustria, la Xina, Espanya, Polònia, els EUA

Per mitjans gràfics, pintura i escultura treballa de forma molt pausada les seves notacions abstractes. Amb la fotografia capta en una fracció de segon la realitat com una metàfora de si mateixa. La seva obra està connectada internacionalment amb l'art contemporani de compositors i poetes. El seu art forma part de la protesta, agonia, defensa, desig i esperança del nostre segle...

Actualment viu i treballa en l'estudi ses Tanques, a Campos, Mallorca.

Pere Joan Martorell

Nascut a Lloseta el 1972. És llicenciat en psicologia. Els últims anys s'ha dedicat a la política, sempre en l'àmbit de la gestió cultural. Ha publicat, entre d'altres, els llibres de poesia: *Del record contra el temps* (1995, Premi Llorenç Moyà 1994), *Via Crucis* (1996), *La veu del silenci* (1996), *Curs de matèria reservada* (1997, Premi Martí Dot 1996), *La tardor de l'ombra* (1997), *Llibre d'Eros* (1999, Premi de Poesia de la UIB 1997), *Breviari de la cendra* (2001), *Llibre de cera* (2005, Premi Viola d'Argent dels Jocs Florals de Barcelona 2004), *Dansa nocturna* (2007, Premi Joan Alcover-Ciutat de Palma 2006) i *Aquest cor* (2012, Premi Mallorca 2011). Poemes seus han aparegut en les antologies *Després del silenci* (2000), *21 poetes del XXI, una antologia dels joves poetes catalans* (2001) i s'han recollit en altres llibres traduïts a l'anglès, al francès, al romanès... També ha publicat contes en volums col·lectius per haver obtingut diversos premis de narrativa i és autor del llibre de narracions *Art de trobar veritat* (2002) i de les novel·les *Nocturn sense estrelles* (2006, Premi Alexandre Ballester) i *Llibre de les revelacions* (2007). Va ser membre fundador d'Edicions del Salobre. És col·laborador de *L'Espira*, el suplement cultural del *Diari de Balears*.

Marcos Vidal Font

Nascut a Vitòria el 1967, de pares mallorquins. Llicenciat en belles arts a la Facultat de Belles Arts de Sant Carles, València. Des del 1993 té el seu estudi a Sineu, Mallorca.

EXPOSICIONS INDIVIDUALS

- 2013** «Diari de Guerra» galeria iRoom, Barcelona
2011 «L'objecte trobat» Espai Mallorca, Barcelona; «Holzfällung» galeria SKL, Palma de Mallorca
2009 «L'objecte trobat 1997-2009» torre de ses Puntes, Ajuntament de Manacor, Mallorca
2008 «Cochina tele» galeria Candyland, Estocolm, Suècia; «Pay attention» galeria SKL, Palma de Mallorca
2007 «Pay attention» Field Institute Hombroich, Fundació Insel Hombroich, Düsseldorf, Alemanya
2006, 2007 «Les invasions heràldiques» instal·lació, Simposi Internacional d'Escultura d'Alacant, castell de Santa Bàrbara, Ajuntament d'Alacant
2006 Museu i fons artístic de l'Ajuntament de Porreres, Mallorca
2005 «TV xou» sala Dada, Ajuntament de Vitòria; «Perills domèstics» galeria La Resistència de l'Art, Palma de Mallorca
2004 «Amor propi» La fàbrica de licors, Palma de Mallorca; «Amb l'esquena per davant» instal·lació, Museu de Mallorca, Palma de Mallorca
2002 Espai Ramon Llull, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, Palma de Mallorca; «Les més nobles intencions» instal·lació, Festival BAC 02!, La Santa, Barcelona
2001 «Els teves Cartes» instal·lació, Galeria Xavier Fiol, Palma de Mallorca; «Ceci n'est pas a pupitre» («Això no és un escriptori») instal·lació, Museu de los Ángeles de Turégano, de Lucía Bosé, Segòvia
1997 «Monstres perfectes» Sala Purgatori, València
1994 Galeria 4 Gats-Ferran Cano, Palma de Mallorca

EXPOSICIONS COL·LECTIVES

2013/2001 Larroque art fest, Midi Pyrenees, França; Galeria Urb, Salzburg, Àustria; Galeria Artillerie, Berlín, Alemanya; Casa Bardín, IAC Juan Gil-Albert, Diputació d'Alacant; Centre NDSM, Holanda; Centre d'art contemporani Współczesnej, Ajuntament d'Opole, Polònia; Galeria Espai B, Barcelona; Centre d'art W.G. Kunst, Amsterdam, Holanda; Centre cultural d'Andratx, Mallorca; Ses Voltes i Casal Balaguer, Ajuntament de Palma de Mallorca; Centre de cultura Margarita Nelken, Coslada, Madrid; Galeria Lázaro by Corsi, Milà, Itàlia; Biblioteca Nacional, Madrid, entre d'altres

CERTÀMENS

- 2013, 2012, 2000** Finalista Premi Ciutat de Palma, Casal Solleric, Palma de Mallorca
2011 48è Certamen d'Arts Plàstiques de Pollença, Museu de Pollença
2010, 2003 Ciutat de Manacor, Ajuntament de Manacor
2006 II Certamen d'Intervencions Artístiques, Ajuntament de Navacerrada, Madrid; 56è Certamen d'Art Alabès, Caja Vital, Vitòria
2003 Gielniak print competition, Karkoskie Museum, Jelenia-Góra, Polònia
2000 VII Triennial Internacional Majdanek, Lublín, Polònia
1998 Museu del Gravat Espanyol Contemporani, Marbella
1997 XXIV Premi Bancaixa, València

ESDEVENIMENTS INTERNACIONALS

- 2011, 2010** Water tower, festival d'art, Institut Cervantes de Sofia, Bulgària
- 2010** IEEB 4, International Experimental Engraving Biennial, Museu Palau Brancovan, Bucarest, Romania
- 2008** III Biennal Internacional d'Art de Pequín, Museu Nacional d'Art, Ministeri de Cultura de la República Popular de la Xina, Pequín; «Olympics Fine Arts», exposició oficial de l'Olimpíada de Pequín, Pequín, la Xina
- 2006** BIPAF, Busan Internacional Print Festival, Ajuntament de Busan, Corea
- 2005** II Biennal Internacional d'Art de Pequín, Ministeri de Cultura de la República Popular de la Xina, Pequín
- 2003** XVII Biennal Eivissa Gràfic, Museu d'Art Contemporani d'Eivissa
- 2001** Biennal Mediterrània 2, Ministeri d'Afers Exteriors d'Itàlia, Ministeri de Cultura de Croàcia, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern de les Illes Balears, Dubrovnik, Croàcia

FIRES D'ART

- 2012** SWAB fira d'art, SKL gallery, Barcelona
- 2010** Next art Chicago, galeria SKL, els EUA
- 2009, 2008, 2007** KIAF galeria SKL, Seül, Corea
- 2012, 2011, 2010** Supermarket artist-run art fair, Kulturhuset, Ajuntament d'Estocolm, Suècia; Estampa 97, Madrid

COL·LECCIONS

Galleries

SKL, Palma de Mallorca; UBR, Salzburg, Àustria; espai d'art B2, Sóller, Mallorca; Ferran Cano, Palma de Mallorca; Xavier Fiol, Palma de Mallorca

Tallers

Experimental de Gràfica, l'Havana, Cuba; René Portocarrero, l'Havana, Cuba; Frans Masereel Centrum, Kasterlee, Bèlgica

Museus i fundacions

Posada de Biniatró; Fundació Bartomeu Beltran, Campanet, Mallorca; Museu i fons artístic de l'Ajuntament de Porreres, Mallorca; Museu de los Ángeles, Turégano, Segòvia; Fundació Pilar i Joan Miró a Mallorca, Palma de Mallorca; Royal Museum of Fine Arts, Anvers, Bèlgica; State Museum at Majdanek, Lublín, Polònia; Fundació Insel Hombroich, Düsseldorf, Alemanya

Altres institucions

Facultat de Belles Arts de Sant Carles, València; La fàbrica de licors, Consell de Mallorca; Institut Alacantí de Cultura Juan Gil-Albert, Diputació d'Alacant; Unió Nacional d'Escriptors i Artistes Cubans, l'Havana, Cuba; Biblioteca Nacional, Madrid

Traduccions dels texts

ESCRIBIR DENTRO DEL AGUA

1. PRIMERO FUE EL VERBO

Blai Bonet pretendía iluminar a los lectores con su escritura. Su poesía nos hace abrir los ojos ante el enigma de la vida. Su verbo, siempre refulgente y coloreado, se instala justo en el centro del corazón del hombre para imitar el silencio con la música de los dioses que habitan en el mundo de la palabra y el universo de las emociones. Blai Bonet se esforzaba en transformar las tinieblas en revelación. Necesitaba abrir las puertas y las ventanas del misterio para dejar correr el aire, puro y vivificante, intenso y renovador, sobre la esencia de las cosas. Sobre la trascendencia de la realidad. Porque la vida no sea un recinto húmedo y sombrío, sino un estado permanente de luz primeriza y reconfortante. Si Goethe afirmaba que los colores son las pasiones de la luz, nuestro poeta se impregna del perfume de la creación para otorgar sentido y significado a la existencia. Quizás perseguir sueños y utopías –¡teniendo los pies en el suelo!– es lo que enriquece la vida. Blai era –es– tan clásico como Virgilio y Homero, como Platón y Aristóteles, como Píndaro y Hesíodo y Heráclito... Más que mirar hacia el pasado con unos ojos ávidos y contemplativos, él bebía de las fuentes del principio, inauguraba su propia doctrina por medio de la fe ciega en el hombre y la devoción reflejada hacia la naturaleza y los seres, hacia las cosas y los hechos. Y usando la reflexión metafísica del sabio con un lenguaje vigoroso y excelso. Empleando la chispa resplandeciente del genio y el humor sarcástico del escéptico.

El mar y la tierra, el mito y la leyenda, el árbol y la piedra, la duda y la creencia, la raíz y la corteza, la razón y la desmesura... Nada se escapa de la mirada atenta y escudriñadora del hombre que dialoga y conversa consigo mismo para encontrar respuestas y aclarar incertidumbres. Blai sabía que el verdadero arte late en el fondo del alma del hombre como un fuego secreto. Como una reliquia antigua. Como un jeroglífico irresoluble. ¿Qué empuja a un hombre a ir en busca de la verdad –su verdad–? ¿Quizás la tradición? ¿El sentimiento religioso? ¿Un vacío existencial? ¿La enfermedad? Blai Bonet empieza a escribir *El mar* en el sanatorio de Caubet. Allí arriba, entre el cielo y la tierra, en el centro de lo humano y de lo divino, a medio camino de todo lo que es mundano y de todo lo que aspira a ser sublime, el espíritu del poeta empieza a dar voz a un mundo que hasta entonces se había mantenido fiel a la mudez y la invisibilidad. Allí arriba la muerte y la vida empiezan una lucha obstinada, incesante, devoradora... La juventud es atacada día tras día por los azotes del dolor y del sufrimiento. El miedo muere los pulmones de aquellos jóvenes enfrentados a sus miedos y sus quimeras. Manuel Tur y Andreu Ramallo se ponen ante el espejo que refleja la fragilidad latente de la vida, la necesidad de seguir resistiendo para ganar el combate al aniquilamiento y la destrucción. Tur y Ramallo se reencuentran, ahora convertidos en jóvenes de la posguerra, en el sanatorio de Argelus. Y allá, asediados por la tuberculosis, aterrorizados por el rumor cavernoso de la sangre, se tienen que (re)construir un mundo hecho a imagen y semejanza del temor. El horror de la guerra y las injusticias del hambre y de la muerte, las vejaciones y las mentiras, se instalan en carne viva en los huesos fríos y esqueléticos de unos jóvenes con los ojos llenos de espanto, con los corazones atravesados por lanzas de desesperación, con el deseo miserable de un trágico sentimiento de culpabilidad.

Como Ramallo, Blai Bonet habla siempre con su alma, se hace compañía en la soledad, se interroga frente a lo inconcreto

y opaco. Y siempre, aun así, aparece el sentimiento de culpa, la necesidad de expiación, el desgarrar del tiempo que se para para invocar la dualidad represora del bien y del mal, de la cordura y de la locura, del goce y del tormento... Blai Bonet nos legó el lirismo de un lenguaje nuevo, áspero y violento, enérgico y palpitante, sugerente y riquísimo. Y ahora, cogiendo el testigo, Eva Choung-Fux y Marcos Vidal han añadido un eslabón más a la cadena, resistente y perdurable, de la creación artística.

2. LA MIRADA DE SÍSIFO

Ella, Eva Choung-Fux, que sabe todo lo que hay que saber de muchas cosas difíciles y conoce la profundidad abisal de los círculos donde Dante se reflejó una y mil veces para acercarse, para abismarse, para alejarse del territorio, tentador y peligroso, donde habitan las divinidades, ella, sí, afortunadamente, se ha querido adentrar en las aguas turbias, inaugurales, que ha bautizado uno de los grandes de la palabra. Ella, Eva, siente una atracción casi religiosa por las palabras. Se mantiene fiel a una fe que viene de muy antiguo y llega hasta nuestros días, como un sacrificio o un tributo entregado a los dioses de la belleza y la reflexión, a los dioses de la creación y del pensamiento, a los dioses de la exploración y de la verdad... Con una mirada retrospectiva podemos comprobar esta pasión de Eva Choung-Fux, esta necesidad primordial de trabajar a partir de la palabra, si tenemos en cuenta los homenajes que nuestra artista ha dedicado a autores tan esenciales como, por ejemplo, Ramon Llull, San Juan de la Cruz, Wisława Szymborska, Damià Huguet... Ahora se debe reavivar la memoria, siempre latente, pero a veces con una llama demasiado leve y débil, junto con las instalaciones de Marcos Vidal, de nuestro poeta –único, múltiple y universal– Blai Bonet. El cometido, digno y ambicioso a la vez, no deja de ser un reto importante, un trabajo que, ciertamente, para llegar a puerto necesita de los atributos y de las dotes de una persona creativa y tenaz, sensible y culta, ingeniosa y persistente...

¿Cuál es la causa que provoca en un espíritu inquieto y en una alma bella la capacidad de comunión con una mente lúcida y un corazón salvaje? ¿Qué determina la conexión espiritual y la sincronía anímica entre dos seres distantes y diferentes? En este caso, en efecto, hay que responder así: la pasión por el arte. El cultivo creativo llevado hasta cotas altísimas de devoción. La dedicación en cuerpo y alma, con esfuerzo y constancia, con ganas de superación y sin dejar de lado la honestidad y la exigencia, tiene que dar forma a los estímulos que la vida nos pone delante como si se tratara de una musa siempre interesada, con ganas de atravesar umbrales y cruzar fronteras, con un deseo enardecido y voluntarioso de percibir el sentido, verdadero y esencial, de la existencia. Esto es lo que propicia el trabajo de Eva; lo que provoca en ella este irreprimible fervor de ir más allá, de no quedarse en un plano superficial y llegar hasta el meollo, hasta la médula, hasta el núcleo de las cosas realmente necesarias e importantes. Por eso Eva escribe, y copia, y pinta sobre el lienzo las palabras inmortales de *El mar* de Blai Bonet, este mar nuestro, mediterráneo, esta mar grande llena de luz y llena de sombras, infestado de sol y de acantilados, relleno de sal y de oleajes... Ella, Eva, tras-pasa la voz de aquellos ángeles desterrados sobre la tela todavía virgen. Con el pincel, milagrosamente, da forma y presencia a la tinta de colores que narra las vivencias de unos jóvenes inexistentes, ficticios y, sin embargo, tan reales y ciertos como la vida misma. Eva escribe –e inscribe– en una nueva piel, primeriza y tierna, las cicatrices del azar y las heridas de la adversidad. Concentra la tensión caligráfica –quién sabe si la misma que un día

experimentó Blai Bonet– sobre un manto que bien podría ser –o tendría que ser– el sudario que devoró la carne, triste y pecaminosa, de Manuel Tur.

Y en estos fragmentos de *El mar* ¿qué podemos entrever? ¿Llagas que no acaban de cicatrizar sobre el papel? ¿Algas que remueven el quieto fondo de las aguas? ¿Huellas de un sacrificio sin nombre ni perdón? Eva Choung-Fux, convertida ahora en heredera directa de jeroglíficos y palimpsestos, deudora de aquellos monjes medievales que copiaban una y otra vez libros únicos e irrepetibles, quien sabe si hermanada con aquel Sísifo condenado a subir eternamente la roca hasta la cumbre de la montaña, estampa verbos sobre pronombres, sella adverbios sobre adjetivos, sepulta nombres bajo el fuego y las cenizas de una escritura que tiene que vivir –y permanecer junto a la infinitud de los días– ahora y siempre, de generación en generación, porque nunca dejemos de creer en la dimensión trascendental del arte, sea cual sea su modo de expresión.

Eva encarna a la perfección el tipo de artista que se nutre de la tradición –en este caso literaria– para dar un paso adelante, para asumir un reto que se abraza fraternalmente al compromiso, para rendir tributo a quienes nos han precedido en esta tarea, tan noble como difícil, de mantener viva la chispa de la expresión artística. Las imágenes que nos presenta en este *In memoriam* de homenaje al poeta de Santanyí atrapan la mirada del observador por una mezcla de calidez y de frialdad, porque nos sitúan a medio camino entre una ternura placiente y un palpitir ahogado, como si nos encontráramos delante de dos fuerzas opuestas, contemplando dos partes de un cuerpo que no se acaba de reconocer. Y podemos ver, sobre todo en las siete piezas inspiradas en Manuel Tur, el contacto pero también el rechazo, la proximidad y la lejanía, la comunicación y el aislamiento...

Las *Memorias sumergidas*, que se impregnan con las tonalidades del mar y del cielo, parecen bloques de hielo introducidos en las profundidades del océano, icebergs que chocan y que danzan siguiendo el ritmo de corrientes remotas e inalcanzables. Estas piezas nos empanan de algidez y de nostalgia, nos remiten al principio, a la génesis, al temor ante la desmemoria, ante la incapacidad para mantener el recuerdo vivo y palpitante, con el objetivo de no tropezar otra vez con la misma piedra, para no sufrir la misma desdicha y protegernos de la desgracia. Pero ¡siempre nos queda la esperanza, claro está! La fuerza necesaria para resistir todavía un poco más. Ésta es la gran maravilla del genio artístico: trascender la realidad e ir más allá de los límites de la verdad y la belleza. Esto es lo que hace Eva Choung-Fux con este ritual de modelar formas y mezclar pigmentos. Con tríptico *Esperanza* y tríptico *Creencia* vuelve otra vez a copiar los textos de Blai Bonet. *El poder* y *el verdor* son las palabras repetidas, escritas letra sobre letra, sílaba sobre sílaba, palabra sobre palabra, como una especie de camino reflexivo, íntimo y particular, que se refleja frente a la contemplación de un nuevo nacimiento, que se abre ante un nuevo deslumbramiento, que se extasia frente a este ejercicio, intenso y evocador, reiterativo y revelador, que invoca el *daimon* aquel con que Sócrates mantenía, por medio de esta voz interior que nos nace del pensamiento, largos debates y conversaciones provechosas. Tiene que haber, sin duda, una tensión anímica y una fuerza espiritual constantes a la hora de manejar el pincel, a la hora de dar forma a este tipo de salmo o de rezo o de plegaria sobre la tela. Más que el impacto de una imagen vibrante o potente, aquí se nos transmite el impulso, enérgico y reflexivo, que germina en el fondo sin fondo del corazón, allá donde el espacio y el tiempo se confabulan con el

hombre –el poder– y la natura –el verdor– para celebrar el gozo del desvelo y la creación.

Eva, nuevamente, convierte las palabras, los versos, los poemas, en estructuras encadenadas, en secuencias lineales que, más allá de un significado concreto o de un sentido específico, establecen un diálogo con la memoria del poeta. Ella, con su escritura-pintura, dice: «Estoy aquí y pienso en ti.» Que es lo mismo que decir: «Te añoro.» Y precisamente por eso, más allá del paso del tiempo, borrando las barreras temporales y geográficas, aprovechando las tonalidades ocres y verdosas de las imágenes plásticas de Blai Bonet, nos trae hasta la parte más sensible, más frágil, más gratificante, de la experiencia estética. Podemos percibir ahora una sensación de placidez y bienestar. Nos llega un aire de serenidad y de tranquilidad. Como si este ejercicio de copiar y copiar produjera un efecto balsámico sobre los desconciertos de las emociones y la exaltación de las pasiones. Aquel castigo divino de subir una y mil veces con la roca sobre los hombros se transforma ahora en una tarea placiente y reconfortante. Las palabras, al principio sin contacto físico entre ellas, desencadenadas, «islas dentro de la mar», pasan a ser una línea conjunta, un mosaico cerrado y compacto, una estera coloreada, impregnada de algo intangible y enigmático, que nos sustrae la mirada y nos hipnotiza al instante, con una fuerza primigenia, persistente, telúrica... Porque, al fin y al cabo, intuimos que en la tela, en su interior, hay algo que nos llama a participar en la experiencia creadora, algo, luminoso y críptico a la vez, que nos invita a celebrar el misterio de la vida invocando a las letras superpuestas, la acumulación de los colores, el espacio entregado al *horror vacui*. Y esta no-visión interpretativa del espectador, que tiene que pensar obligatoriamente en la *action painting* o los cuadros textuales de Henri Michaux, se rompe cuando sobrevienen las imágenes, inquietantes y turbadoras, llenas de intensidad significativa y de fuerza visual, de las cruces de *In memoriam B.B.*

Ahora podemos ver unas grafías más dispersas, más voluminosas, que dejan más huella y enmarcan el símbolo de la desaparición. La cruz negruzca y llagada entre palabras flámigeras y vocablos cenizosos se erige en protagonista de la escena, se vuelve la sombra tenebrosa de un paisaje sembrado con semillas de tinta y raíces ocultas que han originado esta llanura, extensa y tumultuosa, de nombres y verbos que han ido perdiendo su significado, que han quedado sepultados bajo el peso de su invisible presencia, ya desprovista del cuerpo, únicamente ligada al peregrinaje errático de un alma castigada a vagar eternamente sin rostro ni miembros, únicamente guiada por el hilo de una memoria evanescente, siempre frágil. Una memoria que ha derivado en recuerdo y añoranza. Una memoria que trae rumores de una música antigua, de un canto inaugural, adánico, que participa del conocimiento y de la amistad, que celebra con alegría, incorporando la música del compositor Joan Valent, esta gratificante complicidad que se origina cuando dos almas surcadas por una visión parecida de todo el mundo, del cosmos y el universo, se encuentran un día, allá, entre los hombres y las cosas, flotando en una atmósfera de inquietudes artísticas y anhelos creativos.

Los caminos del Señor son inscrutables. Pero no los del hombre. No los de la mujer. Afortunadamente, podemos disfrutar del descubrimiento, de la exploración. Nos podemos empar de lo nuevo y lo desconocido. Podemos andar y vagar hasta descubrir algo que antes nos había pasado desapercibido. Ésta es la esencia del mensaje que Eva Choung-Fux nos transmite con *El segundo camino*. Más que de una segunda vida, seguramente nos habla de la perdurabilidad a través del recuerdo de los otros,

por medio de los objetos que quedan aquí y de las anécdotas que van pasando de boca en boca, retocadas pero presentes, como si se tratara de una ofrenda para rendir homenaje a la memoria de los seres queridos. Estas construcciones hechas con restos y desechos, encontradas entre la arena del mar, desechos sacados afuera, evocan el paso del tiempo y la decadencia, pero también esta facultad de regeneración, este instinto de supervivencia que queda en todo lo que, más que desaparecer, se va deformando, rasgando en diferentes formas, perdiendo luz y color día tras día, modificando con los años y las quimeras. Piedras, huesos, plásticos de diferentes medidas y colores, escenifican este regreso al principio, al primer encuentro, al primer beso y al último apretón de manos. Al primer signo de complicidad y al último abrazo de despedida.

Eva Choung-Fux, con una sensibilidad exquisita y su arte siempre sugerente y eficaz, nos devuelve la mirada luminosa y el mundo poético, rico y lírico, de Blai Bonet. Eva se apodera de aquel dicho que dice: «La unión hace la fuerza.» Y se entrega a dejar imborrables huellas dentro de nuestros ojos, pero sobre todo, aun con mayor vigor y generosidad, en el centro del corazón. Este corazón hecho a imagen y semejanza del tiempo y la memoria. Del recuerdo y la añoranza.

3. EL GRITO DE PROMETEO

¿Gritó Prometeo al hurtar el fuego a los dioses? Y si lo hizo, ¿fue de alegría ante un objetivo tan difícil? ¿Fue de sufrimiento, al experimentar en su propia carne el ardor de las llamas? ¿Fue una mezcla de gozo anímico y de dolor físico? En efecto, las grandes empresas siempre suelen hacerse realidad después de un esfuerzo intenso y constante, después de una lucha obstinada contra uno mismo y contra circunstancias ajenas. Pero, afortunadamente, a menudo el esfuerzo, tanto si es personal como fruto de una colectividad, se ve recompensado con un premio. Tal vez la existencia no sea otra cosa que esto: ganarse el pan para poder dormir satisfecho. Bañarse la frente de sudor para poder descansar plácidamente.

¿Necesitaban Andreu Ramallo y Manuel Tur pecar para encontrar el consuelo de la expiación? O, contrariamente, ¿su enfermedad ya formaba parte de una especie de redención divina? ¿Por qué el espíritu humano se encuentra tan ligado a la parte trágica de la existencia? ¿Por qué nos parecen más cercanos y reales los personajes rebeldes y desafortunados? En *El mar* encontramos a los jóvenes tristes y crueles, herederos de Dioniso, temerosos y atormentados. Y vemos también la otra cara del espejo. El reverso. También están, naturalmente, los azotes de la Guerra Civil, el látigo de una religión asfixiante, la represión maligna. Pero, sobre todo, el sentimiento de culpa. La sensación de una condena eterna, ejemplar, inevitable. Probablemente porque aquella época y aquel lugar eran el infierno. El purgatorio en la Tierra. Este hecho, el de un pasado no tan lejano, infestado de malignidad y de barbarie, no pasa desapercibido para Marcos Vidal, que con sus instalaciones nos devuelve a aquellos tiempos llenos de despropósitos y crueldades.

Sin duda, el nombre de Marcos Vidal nos remite directamente al taller de San Marcos: un *locus amoenus* para la creación y la creatividad. Se trata de un taller que, aprovechando la antigua bodega de la casa de los abuelos del artista, se convierte en un lugar de encuentro para la gente del gremio y quien sienta curiosidad por el arte. Situado en el centro histórico de la villa de Sineu, se convierte desde el año 1999 en un centro receptor y difusor de cultura, un espacio donde se combinan varias visiones del arte,

siempre muy singulares y suficientemente sugerentes. Con un rasgo identitario bastante *sui generis* y unos atributos que conforman una personalidad de un imaginario riquísimo y una imaginación desbordante, Marcos Vidal se acerca y se adentra en *El mar* desde una perspectiva que podríamos definir como histórica, teniendo en cuenta que sus objetos nos hacen retroceder hacia los años de la Guerra Civil y la posguerra, y nos sitúan en unas coordenadas temporales y geográficas que convendría no borrar de la memoria para que no se vuelvan a repetir jamás. El intercambio de proyectos y de ideas, la búsqueda de nuevas técnicas y materiales, la colaboración entre artistas de diferentes estilos y generaciones, siempre ha significado un avance para los procesos creativos y artísticos. El espíritu de Marcos Vidal, que desde los inicios se ha interesado por el juego comunicativo entre emisor y receptor, se encuentra entre la voluntad del médium y el objetivo del gurú. Más que perseguir la formulación de una doctrina o de rendir culto obstinadamente a algún tipo de evangelio, el objetivo es crear en el espectador, además de un impacto estético, la necesidad de plantearse interrogantes y, si es posible, llegar a las conclusiones buscando respuestas. Aquí no basta una demostración de talento. Hay que ir más allá del genio artístico para situarse frente al espejo, allá donde se encuentra el espectador interesado y escudriñador, aquel que se tiene que esforzar para interpretar los símbolos y los signos que va encontrando a lo largo del camino.

En la primera pieza, titulada *Aquí estamos...*, los diarios de exaltación de la época franquista y el cenicero con la forma de España que descansan cuidadosamente encima de la mesa de vidrio ya nos indican con exactitud donde nos encontramos. No hace falta pensar mucho para saber dónde estamos y qué pasa. La silla de madera sin las piernas delanteras –están pintadas en la pared de forma tosca y contrahecha–, con estampas bajo el peso de las posteriores, quizás nos indican la cojera de unos estamentos religiosos caducos y de unos poderes excesivamente dominantes sobre los aldeanos y los campesinos. La camilla quirúrgica, ciertamente, nos transmite un aire de frialdad y temor.

Como si de entre estos hierros envejecidos y oxidados emergiera la fragilidad de la existencia, la provisionalidad en la que subsistimos, este tipo de indefensión que a veces, ante el nacimiento de una criatura o asustados frente a la fuerza devastadora de la natura, nos sobreviene de raíz, con la intensidad de un golpe de hacha seco o de una puerta furibunda.

En *Lavativa*, los taburetes bajos con los periódicos amontonados bajo los objetos, nos crea la imagen de un orden estricto, excesivamente perfeccionista, la sensación de tener que seguir unos patrones marcados y definidos desde siempre, por obra y gracia de un Dios invisible pero real, existente en la creencia de todo el mundo. Y, claro está, el peso de la historia en lugar del cuerpo humano. La lavativa es una manera de poner en orden las disfunciones corporales. Pero, ¿y si Marcos Vidal coge esto como (pre)texto, como una forma de decirnos que valdría más purgar, echar, desterrar los pecados capitales y las injusticias sociales? ¿Y qué podemos decir de la silla doble pintada de blanco? ¿Qué pareja más extraña! ¿Son sillas gemelas que han sufrido una mutación y se tienen que resignar a convivir juntas hasta el fin de sus días? Son dos mundos que se tocan. Dos (uni)versos que gravitan entorno a un eje central mutilado. ¿Qué parte invade la otra? ¿Quién es culpable y quién, verdugo? ¿Manuel Tur o Andreu Ramallo? Cada cual en su medida. La *Vitrina de la victoria* se nos presenta como una celebración, un triunfo, una conquista, empleando como trofeos las pelotas de fútbol con el cuero reseco y comidas por los puntapiés y el paso de las estaciones.

Sí, el tiempo, que pone las cosas en su sitio y establece juicios de valor. El tiempo, que podemos percibir porque nos detectamos arrugas surcándonos la piel y ya no podemos correr con la misma agilidad ni la misma rapidez que cuando éramos jóvenes bulliciosos y soñadores. Todo ello, con esta visión-instalación para recrear la época en la que vivieron aquellos ángeles caídos de alas infectadas y corazones exánimes, Marcos Vidal nos muestra –y expone– una parte, tan física y tangible como lírica y abstracta, de un pretérito que todavía, por bien o mal, incuba entre las cenizas del recuerdo. Podríamos hablar de una representación de la realidad que se empapa de la poesía visual y de la expresión conceptual: una forma de decir sin palabras, sobre todo a través de los objetos y de su sublimación.

Esta tarea de convertir objetos encontrados en elementos artísticos se tiene que emparentar con los *ready-made* de Marcel Duchamp. El trabajo «objetual» de Marcos Vidal, en verdad, pone más énfasis en la idea o el mensaje que en la visualización estética. Necesita comunicarse. Es menester establecer un diálogo, una especie de *feed-back* conversacional con el otro. El humor y la ironía que destila buena parte de su obra anterior, aquí desaparecen. Inmerso en la atmósfera cerrada y angustiosa de la novela, consciente de las maldades de aquella época déspota y represora, Marcos Vidal opta por un posicionamiento que se instala entre la queja y la denuncia, entre la disconformidad y la estupefacción, entre la desazón y la rabia... Y más que iconos, reliquias o tótems que anhelan poseer el don de la belleza y la devoción, estas instalaciones funcionan como altares paganos, espacios de recogimiento y reflexión para rendir culto a unos tiempos y unos hechos encarnados en la piel y el alma de los protagonistas del libro de Blai Bonet. Posiblemente, el secreto de estas piezas reside en la fuerza metafórica que desprenden. Observándolas atentamente tan sólo durante unos segundos, en nuestro interior, allá donde reposa la imaginación del pasado, se va formando toda una serie de instantáneas, la mayoría en blanco y negro, de aquellos episodios trágicos e ignominiosos. Este hecho, claro está, se multiplicó a partir del traspaso a la gran pantalla que Agustí Villaronga hizo de la novela.

Aquí se trata de pasar de la cotidianidad que significa parte de los instrumentos y del fondo documental de un médico de pueblo a la categoría de arte conceptual. Como si una anécdota cualquiera, *a priori* sin mucha importancia, intrascendente, después de unos decenios aconteciera una especie de leyenda o de mito que se fuera pasando de generación en generación. Este legado oral sería lo que verdaderamente se salvaría del hambre voraz del olvido. Éste es el grito que Prometeo guardó de la desmemoria. ¿Vale la pena correr el riesgo de la aventura artística para desahogarse con el grito ensordecedor del auténtico hallazgo? Sí, sin duda. Por eso el reciclaje, la iconografía, el *collage*, la simbología, la alegoría..., se conjugan en el trabajo de Marcos Vidal hasta conseguir una obra –una voz particular, una marca registrada, un *copyright* único– que rebosa originalidad y pureza por todos lados. Fue Giacometti quien dijo que la verdad le interesaba infinitamente más que el arte. Quizás esa máxima podría aplicarse a estas instalaciones con que Marcos Vidal ha querido rendir homenaje a uno de los más grandes cultivadores del arte de la palabra que han dado estas tierras. La poesía de Blai Bonet nos hace recordar la luminosidad solar que reina en los versos de Homero.

Marcos Vidal nos transmite todo un catálogo de emociones y sentimientos que, después de un proceso de gestación que puede durar milésimas de segundo, minutos, puede que horas o días, eclosiona y refulge como un estallido de luz, así una revelación

que de repente se nos impone como la cosa más evidente, como el camino más corto y seguro para llegar a la esencia, a la médula que siempre germina de sus composiciones. Y así, se llega al final del trayecto con la sensación de haber escogido la ruta adecuada, el sendero acertado para dilucidar dudas y aclarar interrogantes. Al fin y al cabo, la verdad no existe más allá de la certeza y la seguridad de uno mismo.

4. LA ÚLTIMA PALABRA

Primero fue la palabra. Y apenas después vinieron el rumor de las aguas y la placidez de los colores. El frío y el fuego. Las risas y las lágrimas. El deseo y el odio. La salud y la enfermedad. Los sueños y las quimeras. La amistad y la traición. Los pecados y las culpas. La sequía y el diluvio. Los espíritus y las resurrecciones. El reposo y la danza. Los ciclos de las estaciones y los ritos de la fertilidad. Y todo, absolutamente todo, tarde o temprano, se convertiría en arte. La humanidad, un día, logró un desarrollo irrefrenable. Nietzsche proclamó a los cuatro vientos que el único dios posible era el hombre. Y de aquí a la eternidad. De aquí a la conversión de lo inefable en divino. En busca de lo absoluto y la consagración. Tras una obra –artística, social, científica...– que justifique nuestro paso, incierto y perecedero, por este mundo tan extraño y azaroso como el destino de los elegidos por la luz. Pero, ¿quiénes son estos elegidos? Clara i abiertamente: los creadores. Los artistas. Aquellos que dejan huella para siempre, cuando ya su cuerpo y su alma permanecen en la umbría fría y eterna de la nada. Eva Choung-Fux y Marcos Vidal son una clara muestra de haber sido alcanzados por los dioses de la inspiración. Las musas conviven con ellos día y noche. Noche y día permanecen atentos a las señales que vienen de lejos, de un lugar remoto y desconocido, para reencontrarse con el talento y la genialidad, para esparcir por todas partes un perfume de sabiduría y un olor de sagrado. Ellos son los guardianes del tesoro. Ellos son los herederos de la piedra filosofal. Son la semilla y el fruto. La última palabra. Ellos lo han hecho para nosotros. Ya lo dijo Blai Bonet: «Recordar, re-cor-dar, significa acercar las cosas al corazón.» Recorde-mos todos juntos. Todos juntos. Desde ahora y para siempre. *In memoriam*.

DE BLAS B. – A BLAI BONET

Mosén Cosme Bauçà, el cura bueno, historiador de muchas comarcas, que emigró a las Américas en 1911, donde editó *Flors semprevives. Recull de cants populàs en mallorquí*, en Argentina, entre la abundancia de trabajos que tiene se encuentra *Lo que sé de Son Negre*. Este título, que tiene carácter personal, me ha inducido a plagiarlas para encabezar a Blai Bonet en el 15 aniversario de su muerte, en Cala Figuera:

Abridme dentro del mar, viejos pescadores, que me entre de verdor un soplo [...]

Como lector de hace más de cincuenta años de *Entre el coral i l'èspiga*, siempre he imaginado la dualidad del hombre = mar, al lado del hombre = tierra = Blai.

Es curioso... Yo soy de agua de mar, [...]

[...] *Molineros, molineros de agua salada: por la caleta de mi cuerpo, lento, desfila un atardecer marinero del Carmen.*

Se lamenta: No viene la mar a mi silla ni a mi cama viene un temblor salado . . .

Pescador de volantín, cuando se arrodille la tarde, bajo el último cielo de pita, pájaros de sal caza en mí.

Quiero inmolar la carne para que me espigue. [...]

Hoy que el campo tiene el cuerpo de adolescente [...]

No llores, dulce Nardo mío, no llores, Nardo. A veces de los cardos brota un vástago de malva; y son los roquedales ásperos y estériles cuna o tiesto para una airosa palma. [...]

Mar azul y tierra árida son la clara equivalencia de Santanyí. Esta conjunción de «vida – tierra – mar – muerte», con todo su significado, son las palabras de *El que jo sé de Blai Bonet*.

Blai Bonet era de Santanyí, villano, no de vil, sino de villa (hace años que no he oído tal calificativo al subir a Consolación). Miquel Pons, yo, un servidor, era y soy de s'Alqueria Blanca, aldea del término. Entre Santanyí y s'Alqueria Blanca hay una llave en las dovelas del arco de las dos poblaciones, el santuario de la Virgen de Consolación, «la irredenta Consolación», como consta en el librito *Consolació: recull de documents i notícies sobre el santuari de Santanyí* de 1949, que me dedicó el autor y amigo Bernat Vidal Tomàs.

¿Tiene sentido denominar Consolación a las notas relacionadas con Blai Bonet? Para mí, sí, porque Consolación es el reloj del tiempo que marca el 20 de abril de 1936, día en el que nos conocimos el muchacho, que era un jovenzuelo, y un servidor, más chiquillo. El motivo fue que Blai en cuatro zancadadas me alcanzase, para que nos repartiéramos un ramillete de flores de papel, descoloridas, lanzadas en un corral de chumberas. Flores pálidas, anémicas, inútiles para la ornamentación del templo del monte, recién restaurado. Sin discusiones nos repartimos las flo-

res rancias, desvaídas. Y ese día de función religiosa multitudinaria, durante la Segunda República –y a tres meses del inicio de la dictadura de Franco–, Blai y un servidor, amigablemente, nos repartimos aquella reliquia floral, llena de polvo. Fue a la altura de la casa de mi padre, Son Pons, tan cerca de las históricas cuevas de sa Grava, en el tejár, topónimo en un antiguo abolengo.

Al chico pastor que ríe cuando acecha los muros de casa, le mataron el cordero, en Viernes Santo, su corderito del alma! Dice el niño –¡pobre niño!– que el cordero lo miraba, y se tragaba el balido mientras la sangre por el cuello llagado balaba... Murió llevándose a los alhelís del patio en los ojos, y a su niño de los pastos.

¿Hablamos? No mucho. Su fisonomía no se borró de mi memoria; y lo distinguía, alto y delgado, cuando aquella muchedumbre de gente nos juntábamos en Can Bossa para subir a Consolación, cada vez que los que serían los vencedores conquistaban una ciudad de renombre. La subida de la gente a Consolación, aquel abril triunfal para unos y con derrota y muerte para los otros. La herencia continuada en la posguerra. Entonces las altas campanas recobraban el añorado repicar silenciado durante la guerra, pero también repicaban cuando sobre la geografía, como un lugar de escapes, se avanzaba una final con banderas victoriosas, iluminadas por el sol en los rostros.

Las referencias de la entrada de Blai Bonet Rigo en el seminario, son del inicio del curso de 1939. La misma fecha que entraron dos seminaristas también poetas: Miquel Julià Prohens, des Carritxó, y Antoni Moll Camps, menorquín de Ciutadella. Resumiendo, tres futuros clérigos: dos dejaron casulla y cáliz y Blai Bonet restó dentro de la interrogación, porque algunas veces insinuó que cuando sanara volvería a vestir la beca azul. Antoni Moll y Blai Bonet, entre los renovadores poéticos, se pueden encontrar en *Els poetes insulars de postguerra: antologia*, 1951, al cuidado de M. Sanchis Guarner, de cordial recuerdo.

Blai Bonet deja constancia del viaje a Palma, con destino al seminario conciliar. En «Autoretrat» («Autoretrato»), en cuatro versos más otros cuatro, nos da los hitos personales muy claros.

Cuando un gallo acometió a la aurora de la vida en mi voz trágica y enmatada, un vagón de tercera me trajo a un asilo negro, donde me disimularon detrás de una sotana.

El octubre era hondo encima de unos plátanos pálidos como las orejas amarillas de los latinistas de agua. Me acompañaron Cristo, mi madre, el saco de ropa y un vicario de alpaca perfumada.

Si Blai entró en el seminario en octubre de 1939, un servidor dejó la escuela pública a principios de los cuarenta y, acompañado por mi padre y mi madre, con el Citroën del tío Jaume, con todo el equipaje muy parecido al de Blai, me dejaron en el colegio de la calle del General Barceló, a buenas horas recobrado el nombre de calle del Vino, regentado por los padres teatinos. No nos conocíamos, Blai Bonet y un servidor, que conservaba la

fisonomía del seminarista. En vacaciones nos encontrábamos en el tren, que nos dejaba en Santanyí. Blai, seminarista, era aquel flacucho, de cabellos cortados al rape, que había visto camino de la Seo, por las calles del Viento, Deanato, San Roque, Limosna... para asistir a los pontificales del obispo-arzobispo Josep Miralles.

Miquel Julià, en sus últimas publicaciones, insiste en la amistad y la vida conjunta del seminario, cuando Blai se vio obligado a dejar los latines difíciles y otras asignaturas, víctima de una enfermedad que urgía reposo y atención total. Blai Bonet regresa a Santanyí, a su casa, Cas Garriguer, Palma, 74, repetidamente poetizado. Un servidor todavía no le conocía, hasta que un día nos encontramos en la farmacia de Bernat Vidal, uno de mis maestros. Y aquel día empezó la amistad.

No pasó desapercibida en el pueblo la enfermedad de Blai Bonet. Le llamábamos *el poeta* enfermo de los pulmones. De Cas Garriguer fue conveniente trasladarlo al sanatorio de Caubet, tan ligado a la novela *El mar*.

Ignoro el momento en el que surgió la profunda amistad entre Bernat Vidal y Blai Bonet. Es verdad que en el pueblo nos conocemos todos, si bien no todos compartimos la amistad. Tal vez nuevos estudios, en preparación, satisfarán llenar esta ausencia o ignorancia.

Hay un dato más que evidente, que Blai Bonet había escrito poemas, como sus compañeros Julià y Moll, dentro del gusto refinado de los poetas de la Escuela Poética de Mallorca, más valorados por Josep Carner, que los poetas de Cataluña contemporáneos.

El 1949 es importante para Santanyí. Fue proclamado hijo ilustre el obispo de Can Verger. El pintor Francisco Bernareggi, que había vuelto de la Pampa de Argentina, donde había recalado a consecuencia de la Guerra Civil, de mala reputación, diseñó la lápida del obispo Verger, bien a la vista desde la puerta Murada. Era por San Andrés de 1949, cuando Blai escribió el poema «Adéu però no adéu», una novedad, una renovación en la poesía catalana de Mallorca, una geografía humana-lírica, con perfiles adoptados de la Generación del 27, que seguiría acompañando a los poetas de la Generación del 50 y, entre ellos, Bernat Vidal Tomàs, que también se acercó, familiarmente, al obispo de Santanyí.

Cada atardecer, Francisco Bernareggi aprovechaba para dibujar al poeta. Bernat le traía los últimos libros llegados de fuera de Mallorca. Os recomiendo el prólogo con gran viveza: «Visita, abans» («Visita, antes»), de Bernat Vidal en *Entre el coral i l'èspiga*, 1951.

Blai, delicado, en su casa, en Caubet, mejorándose; Bernat Vidal gestionó, entre compañeros y conocidos, una aportación voluntaria para adquirir los medicamentos que sólo se podían obtener de contrabando, que significó una mejora para el poeta, que respondió gentilmente, con la ofrenda del poemario *Quatre poemes de Setmana Santa*, que me dedicó en la farmacia Llanelres, apellido de los Vidal. «A l'amic Miquel Pons amb el sincer afecte. Blai Bonet» («Al amigo Miquel Pons con el sincero afecto. Blai Bonet»). Es el primer eslabón de nuestra camaradería, alimentada por la correspondencia, limitada, desde Santanyí, Barcelona, Riells...

En verano un servidor no servía como soldado de Franco, ayudaba a los de casa durante la temporada de recogida de almendras. Sin embargo, iba a Santanyí en bicicleta, a encontrarme con la estimada Francisca y aprovechaba para visitar unos momentos a Blai Bonet, que siempre, ya convaleciente, escribía al lado de su madre. Éramos buenos amigos, y un día me pidió

que le pasara a máquina el nuevo libro, *Comèdia*. Si de día ayudaba en las labores de los almendros, por las noches, *tac tac*, en la Hispano-Olivetti pasaba los versos de Blai Bonet con la cabecera de un «Autoretrat» («Autoretrato»):

El ceño de mis treinta años fue un chico de ventana [...]

Yo conocí antes el pecado que la mar. [...]

Como conclusión de mis palabras, agradeciendo vuestra paciencia y, como prueba de una amistad, que creo auténtica, si las dedicatorias de los libros y papeles de Blai Bonet tienen denominador de la sincera verdad, he ahí la carta, hito tan consistente como un crucero, prueba en nuestras vidas.

Por la tarde de adviento de 2012, en la tierra rojiza de Damià Huguet, donde se ubican las acogedoras «ses Tanques» del trabajo de Eva, dije: ***El que sé de Blai Bonet*** (*Lo que sé de Blai Bonet*).

Adenda:

En ocasión luctuosa de la muerte de Blai Bonet, en Cala Figuera, fue donde se inició la amistad con Eva Choung-Fux, que cambió la entrega de la vida de Viena a Campos. Eva ha sentido la atracción de la tierra mediante la admiración de Blai Bonet, que ha homenajeado en varias circunstancias y geografías. Primerizo el homenaje al poeta, al estudio y hogar de ses Tanques, donde Eva mostró las creaciones, que van de todo aquello encontrado–abandonado en las playas solitarias, recreado y ofrecido su estudio a los íntimos, que ahora reside en la capilla de la Misericòrdia. Junto con Eva la obra de Marc Vidal, artista de Sineu, actualización puesta al día del ancestral patrimonio familiar. Marc ha localizado, en la constante lectura de *El mar*, aquellos objetos contemplados en casa del abuelo médico, convertidos hoy en arte, por su plena sensibilidad, que contemplamos en el estudio de ses Tanques, mientras las melodías de los violines de Gisela Raum y de Ferran Villar Saenz nos deleitaban la contemplación de la génesis de una nueva creación, ahora divisada por nuestra mirada.

WRITING IN THE WATER

1. FIRST CAME THE WORD

Blai Bonet aspired to illuminate his readers with his writing. His poetry opens our eyes to the enigmas of life. His brilliant and colourful words land precisely in the heart of man, mimicking silence through the music of the gods that inhabit the world of words and the universe of emotions. Blai Bonet strived to transform shadows into epiphany. He longed to open the doors and windows of mystery to allow a pure and revitalising, intense and renovating current to pass over the essence of everything, over the very transcendence of reality. To transform life from a humid and opaque enclosure to a space filled with a constant, warm and comforting light. If Goethe claimed that colours are the passion of light, this poet imbued himself with the perfume of creation in order to offer meaning to existence. Perhaps chasing dreams and utopia (with your feet on the ground!) is what enriches life. Blai was, and is, as classic as Virgil, Homer, Plato, Aristotle, Pindar, Hesiod or Heraclitus... Rather than looking to the past with keen and contemplative eyes, he drank from the fountains of principle, initiating a personal doctrine based on his blind faith in man and a devotion toward nature and living beings, toward elements and facts. He did this with the metaphysical contemplation of a sage and through a vigorous and exultant language. He combined the bright spark of genius with the sarcastic humour of the sceptic.

The earth and the sea, myth and legend, tree and stone, doubt and belief, root and bark, reason and excess... Nothing escapes the careful and attentive gaze of the man who speaks to himself in order to answer questions and clarify uncertainty. Blai knew that true art smoulders in the depths of the human spirit like a secret flame, like an ancient relic, like an indecipherable hieroglyph. What drives a man to go in search of – his – truth? Tradition, perhaps? Religious sentiment? An existential void? Disease? Blai Bonet started to write *El mar* in the Caubet Sanatorium. Up there, between the earth and the sky, in the precise spot where the human and the divine meet, halfway between the mundane and that which aspires to be sublime, the poet's spirit gave voice to a world that until then had remained faithfully silent and concealed. Up there, death and life began a fierce, incessant, devouring battle... Youth was attacked day in and day out, whipped with pain and suffering. Fear ate away at the lungs of those youths that stood face to face with their fears and delusions. Manuel Tur and Andreu Ramallo stood before the mirror that reflects the latent fragility of life, which must resist so as to win the war against annihilation and destruction. Tur and Ramallo met again, as post-war youths, at the sanatorium in Argelès. There, beset by tuberculosis, terrified by the cavernous rumour of their blood, they had to (re)build a world made in a fearful image. The horror of war and the injustice of hunger and death, of humiliation and lies, settle in the very essence of their cold and skeletal bones, their eyes filled with dread, their hearts pierced through by spears of desperation, and that numb longing that accompanies a tragic sense of guilt.

So this is why Ramallo, Blai Bonet, speaks from his soul. He keeps himself company in his solitude, questioning what he considers opaque and vague. And yet the guilty feeling reappears, the need for atonement, a scion of time that stops in order to invoke the repressive duality of good and evil, reason and madness, joy and torment... The legacy that Blai Bonet leaves us with is the lyricism of a new language that is harsh and vio-

lent, throbbing and energetic, suggestive and rich. As heirs, Eva Choung-Fux and Marcos Vidal have now added another link to the chain of this enduring artwork.

2. THE GAZE OF SISYPHUS

Eva Choung-Fux knows where the guardian angel is buried. She knows the abysmal depths of the circles where Dante saw himself reflected a thousand times over, approaching them, plunging in, observing from a distance. A terrain that is seductive and dangerous, where divinities dwell. Luckily, she decided to wade into the turbulent waters that baptised one of the giants of literature. Eva's attraction to words is almost religious. She is loyal to a faith that began in antiquity and that echoes in our time, much like a sacrifice or a tribute liberated by the gods of beauty and reflection, of creation and thought, of exploration and truth... Looking back, we find a catalogue of Eva Choung-Fux's passion, her primordial need to work with words, in her tributes to other important authors such as Ramon Llull, Saint John of the Cross, Wislawa Szymborska, Damià Hugué. Now it is the poet's turn. She rekindles his latent memory, a flame at times small and weak, alongside the installations by Marcos Vidal for our unique, multifaceted and universal Blai Bonet. Although dignified and ambitious, the task remains enormously challenging. Reaching a safe harbour requires the attributes and talents of a creative and tenacious person. A person who is sensitive, educated, ingenious and persistent...

What provokes a restless and beautiful spirit to commune with a lucid mind and a wild heart? What determines the spiritual connection and the emotional harmony between two distant and dissimilar beings? In this particular case, the answer can only be one: a passion for art. Creative culture taken to the highest level of devotion. A dedication of body and soul, marked by effort and constancy, and a desire for improvement that embraces honesty and rigor. Shaping the stimulus that life lays before us as though she were an attentive muse that longs to travel beyond the threshold, across boundaries, with a feverish desire and determination to capture the real and essential feeling of existence. This is what Eva's work offers us, her irrepressible eagerness to go further, to not get stuck on the surface. To reach the very seed, the fruit, the core of what is truly necessary and important. This is why Eva writes, copies, paints the words of Blai Bonet's *El Mar* on her canvas. Our sea, our Mediterranean Sea, filled with light and shadow, our land of sun and cliffs, salt and waves... Eva goes beyond the voice of those exiled angels on her virgin canvas. With her brush, miraculously, she gives her colours form and presence, narrating the lives of two non-existent youths, two fictional characters that are just as real and true as life itself. Eva writes, and engraves, on a new, raw and tender skin, the scars of chance and the injuries of adversity. She focuses this calligraphic tension, one that perhaps Blai Bonet experienced himself, on a cloth that could be, or should be, the shroud that eats at Manuel Tur's sad and sinful flesh.

And what can we glean from these fragments of *El mar*? Wounds, on paper, which have yet to scar? Water that stirs the still depths of the sea? The imprint of a nameless and unforgiveable sacrifice? Eva Choung-Fux, heir to hieroglyphs and palimpsests, owes a debt to those medieval monks that copied unique and original books over and over again. Perhaps she's even spiritually connected to Sisyphus, condemned to push the rock to the top of the mountain for all eternity. She stamps verbs on pronouns, adverbs on adjectives, buries names under the fire

and ashes of a prose that must live on and stay close to those endless days, from here to eternity, from generation to generation, because we will never stop believing in the transcendental importance of art, regardless of how it is expressed.

Eva perfectly embodies the artist who is nourished by tradition, in this case, a literary tradition. She takes one step further in order to accept this challenge, this challenge locked in a fraternal embrace with commitment. She pays homage to those that came before us in the noble and difficult task of keeping the spark of artistic expression alive. The images she presents in this *In memoriam* homage to the poet of Santanyí capture the attention of the viewer with a mixture of warmth and indifference. We find ourselves halfway between a pleasant tenderness and a muffled heartbeat, as though we were caught between two opposing forces, contemplating two sides of an unrecognizable body. And we see, particularly in the seven pieces inspired by Manuel Tur, contact and rejection, proximity and distance, communication and isolation...

The *Memories submergides* (*Drowning Memories*), which are saturated with the colours of the sea and the sky, are like blocks of ice that have sunk into the depths of the sea. They are icebergs colliding with each other and dancing to the rhythm of remote and expansive currents. These pieces make us feel cold and nostalgic; they refer to the very beginning, to genesis itself. They allude to a fear of forgetfulness, the inability to keep a memory alive so as not to get struck by the same stone twice, suffer the same fate twice, and be able to keep bad luck at bay. It is clear however, that we always have hope! We have the necessary strength to resist a little longer. This is the great wonder of artistic genius: the ability to transcend reality and go beyond the limits of truth and beauty. This is what Eva Choung-Fux achieves through the ritual of crafting shapes and mixing pigments.

In *tríptic Esperança* (*Hope Triptych*) and *tríptic Creença* (*Belief Triptych*) she continues to copy the texts of Blai Bonet. *El poder i la verdor* (*power and nature*) are the words that appear, letter over letter, syllable over syllable, word over word. It is a reflective path of sorts, intimate and personal, which is mirrored in the contemplation of a new birth, exposed to a new dazzling light. Through this intense and evocative exercise, this repetitive and revealing gesture of invoking the "daemon", one enters an intense state of ecstasy. It is the same "daemon" with which Socrates maintained long debates and fruitful conversation by way of that inner voice that emerges through thought. An emotional tension and a constant spiritual force must clearly be present when handling the paintbrush, when shaping this psalm, prayer or supplication on canvas. Rather than simply creating the impact of a vibrant or potent image, what is transmitted here is the energetic and reflective impulse that germinates deep within the heart, where space and time strike a deal with the power of man and nature to celebrate the preciousness of revelation and creation.

Once again, Eva transforms the words, verses and poems into linked structures. Lineal sequences that go beyond a concrete or specific meaning to establish a dialogue with the memory of the poet. With her writing/painting she tells us: "I'm here and I'm thinking of you". Which is like saying: "I yearn for you". It is for this very reason, beyond the limits of passing time, erasing temporal and geographical boundaries, taking advantage of the ochre and green colours in Blai Bonet's imagery, that she takes us to the most delicate, fragile and gratifying place in aesthetic experience. We become aware of a sense of calm and comfort. An air of serenity and tranquillity overcomes us. It is

and as though this exercise of repeated copying has a healing effect on the chaos of emotions and the exaltation of passions. The divine punishment of climbing the mountain with the rock on her back becomes a joyous and comforting task.

Words, packed together, without any physical contact between them, scattered "islands in the sea", become a common line, an enclosed and compact mosaic, a colourful rush mat, imbued with some intangible and enigmatic corporeality which kidnaps our gaze and hypnotises us instantly. This primeval force is persistent, telluric... Because, in the end, we sense that the canvas, its surface, holds something deeper. It invites us to participate in the creative experience. This thing that is both luminous and cryptic, urges us to celebrate the mystery of life while we invoke the superimposed words, the accumulation of colours, the space surrendered to "horror vacui". The interpretative non-vision of the observer, who is immediately reminded of action painting and the text paintings of Henri Michaux, breaks when the crosses rise to the surface of *In memoriam B.B.*, disturbing and unsettling images, filled with meaningful intensity and visual strength.

At this point, the handwriting appears more disperse, voluminous. It leaves a deeper mark, embodying disappearance. The black and wounded cross, amid burnt and ashen words, rises and takes the leading role, becoming the dark shadow of a landscape sewn with seeds of ink and hidden roots that originated this extensive and tumultuous plane of nouns and verbs. They have lost all meaning now, buried under the weight of their own invisible presence, disembodied, linked only to the erratic pilgrimage of a soul forced to wander for eternity, faceless and limbless, guided solely by the thread of an infinitely fragile and evanescent memory. A memory, however, that stirs remembrance and longing. A memory that carries with it the rumour of an ancient melody, an initiating, Adamic song complicit in knowledge and friendship. Incorporating the music of composer Joan Valent, it celebrates the joy of the gratifying complicity that emerges when two souls who share a similar vision of the world and the earth, the cosmos and the universe, find each other, there, in the mundane world of men, floating in an atmosphere of artistic restlessness and creative longing.

The lord moves in mysterious ways. Man does not. And neither does woman. Fortunately, we can enjoy discovery, exploration. We can soak up the new and the unknown. We can wander and drift until we discover something that had gone unnoticed. This lies at the core of the message that Eva Choung-Fux gives us in *El segon camí* (*The Second Path*). She is not referring to the afterlife but rather to living on in the memory of others through the objects that we leave behind and the anecdotes that are passed on, altered but present. It is literally an offering that pays homage to the memory of our loved ones. These sculptures made from jetsam and flotsam, refuse, evoke the passage of time and decay, but also the possibility of renewal, the survival instinct within us all. Rather than vanishing, they are deformed, change shape, lose luminosity and colour day by day, altered by time and fantasy. Stones, bones, plastic of varying shape and size stage this return to the beginning, the first meeting, the first kiss and the final handshake. The first sign of complicity and the farewell embrace.

Eva Choung-Fux, with her exquisite sensitivity and her suggestive and effective art, has brought back the luminous gaze and the rich, lyrical, poetic world of Blai Bonet. Eva has appropriated the phrase "strength in unity". She strives to leave

indelible marks for our eyes, but goes further still, with even stronger vigour and generosity, to leave them at the very core of our heart. A heart made in the likeness of time and memory, remembrance and longing.

3. THE CRY OF PROMETHEUS

Did Prometheus cry out when he stole the fire from the gods? And if he did, was it out of joy for accomplishing such a difficult feat? Or was it a cry of suffering, the result of experiencing the burning heat of the flames first hand? Was it a combination of joy and physical pain? Indeed, it is only through sheer and undying effort that all great endeavours become a reality, after fiercely battling internal and external forces. Fortunately, there is always a reward at the end, regardless of whether the struggle is personal or collective. Even if life is nothing more than that: working hard in order to sleep well at night.

Did Andreu Ramallo and Manuel Tur sin so as to experience the comfort of atonement? Or was it their disease that offered a kind of divine redemption? Why is the human spirit so closely linked to the tragic side of existence? Why do rebellious and unfortunate characters seem closer and truer to us? In *El mar*, we find two sad and cruel younger men, heirs to Dionysus, who are fearful and tormented. We also see the other side of this mirror. The flipside. Of course, there are the wounds of the Civil War, the chastisement of a suffocating religion, evil repression. But, above all, there is a feeling of guilt. An eternal and inevitable prison sentence that serves as an example, most likely because the time and place resembled hell. A living hell. Marcos Vidal perceives these events from a not-so-distant past of unfeeling evil and brutality. His installations take us back to those nonsensical and cruel times.

Marcos Vidal's name immediately makes us think of the *Sant Marc* workshop: a "*locus amoenus*" for creation and creativity. The studio set up in the cellar of the house belonging to the artist's grandparents became a meeting place for artists and those drawn to art. Located in the historical centre of Sineu, it has served as a receiver and transmitter of culture since 1999, a space where singular and suggestive visions of art can come together. Marcos Vidal, with his highly unique character marked by a rich inner world and boundless imagination, approaches *El Mar* with what could be called a historical perspective. His objects refer to the Civil War and the post-war years, coordinates in a space and time that we would be wise to remember so as to make sure we never have to live through them again.

The exchange of projects and ideas, the study of new techniques and materials, the collaboration between artists of different generations and styles, has always signalled the progress of the creative and artistic process. Marcos Vidal has been always been interested in the communicative interplay between transmitter and receiver. His spirit falls somewhere between the will of the medium and the goals of the guru. Rather than chasing a doctrinal formulation or the obstinate worship of some kind of gospel, his aim, beyond any aesthetic impact, is to awaken within the spectator the need to ask questions and, if possible, reach conclusions by eliciting answers. A demonstration of talent is not enough. It takes more than mere artistic genius to stand before the mirror, right where the viewer watches with curiosity, the viewer who went to the trouble of interpreting the symbols and signs found along the way.

In the first piece, *Aquí som...* (*Here We Are*) the exultant Franco-era newspapers and the ashtray in the shape of Spain

that rests carefully on the glass table tell us exactly where we are. It doesn't take long to guess the time and place. The wooden chair with no front legs – they are painted crudely and haphazardly on the wall – with the holy cards under the weight of the hind legs, might indicate the lameness of some antiquated religious group and the excessive power they exerted over villagers and peasants. The surgical bed clearly exudes a cold and fearful air. It is almost as though the fragility of existence emerges from the aged and rusty steel, the transitory nature of our existence. It inspires a certain defencelessness that overwhelms us at times with the sudden force of a slamming door or the swift swing of an axe when faced with the birth of a child or the devastating force of nature.

In *Lavativa (Laxative)*, newspapers piled on low stools under the objects give the appearance of an excessively perfect, strict order. One gets the feeling of having to follow certain pre-established patterns through the grace and work of an invisible God who is real, who exists in everyone's belief structure. And the weight of history clearly replaces the human body. Laxatives restore order to bodily dysfunctions. That said, does Marcos Vidal use this as a (pre)text, as a way of telling us that it would be better to purge, expel, and unearth the deadly sins and social injustice? And what of the two chairs painted white? What a strange couple! Are they twin chairs that mutated and must live out the rest of their days conjoined? They are two worlds that meet. Two (uni)verses that gravitate around a mutilated central axis. Which part invades which? Which one is condemned and which one plays the executioner? Manuel Tur or Andreu Ramallo? They both do, in their own way. *Vitrina de la victòria (Vitrine of Victory)* is presented precisely as a celebration, a triumph, a conquest, using footballs as trophies, their skin dried out and eaten away by kicks and the changing seasons.

Yes, time puts everything into its place and makes value judgments. We sense the passing of time when we find wrinkles on our skin and we can no longer run with the same agility or speed as when we were young and carefree dreamers. As a whole, this vision-installation recreates the time of these fallen angels with their infected wings and lifeless hearts. Marcos Vidal shows us and exposes one side, as physical as it is lyrical and abstract, of a past, which still, for better or worse, lies smouldering in the ashes of memory. We could talk about a representation of reality that takes from visual poetry and conceptual expression: a way of speaking without words, particularly through objects and their sublimation.

The task of transforming found objects into artistic elements ought to be linked to Marcel Duchamp's *ready-mades*. In reality, Marcos Vidal's "objectual" work emphasises the idea or message more than it does aesthetic visualisation. He has a need to communicate. He attempts to establish a dialogue, a kind of conversational feedback with the other. The humour and irony of his previous work are absent here. Immersed in the enclosed and distressing atmosphere of the novel, conscious of the evils of that despotic and repressive time, Marcos Vidal opts for a position that settles somewhere between complaint and condemnation, between dissatisfaction and stupefaction, between unease and rage... and these installations are more than just icons, relics and totems that long to possess the gift of beauty and devotion. They work as pagan altars; spaces for reflection and tranquillity that pay homage to an era and to events that were experienced in the flesh by the protagonists of Blai Bonet's book. Possibly, the secret of these pieces lies in the metaphoric

strength they exude. Watching them carefully, even for just a few seconds, sets a slideshow in motion, depicting those tragic and ignominious episodes, black and white images projected inside of us, in that space where we store the imagery of the past. Obviously, this effect was multiplied when Agustí Villaronga adapted the book for the screen.

Here, the idea is to move beyond the everyday nature of a country doctor's instruments and archival material to reach the category of conceptual art. As with any anecdote, it might seem unimportant at first, but after several decades it transforms into a kind of legend or myth that is handed down from generation to generation. In the end, it is this oral legacy that will be spared by the voracious appetite of oblivion. Prometheus salvages this cry from obscurity. Is it worth risking an artistic adventure to let loose with the deafening cry of authentic discovery? Yes, without a doubt. For this very reason recycling, iconography, collage, symbolism, allegory... all play a part in Marcos Vidal's effort at creating a body of work – a personal voice, a registered trademark, a unique copyright – that overflows with originality and purity.

Giacometti said that truth was infinitely more interesting to him than art. Perhaps this maxim could be applied to the installations with which Marcos Vidal pays homage to one of the greatest literary voices that these lands have given us. The poetry of Blai Bonet reminds us of the bright luminosity found in Homer's verses. Marcos Vidal transmits a full range of emotions and feelings. After a gestation period that might last milliseconds, minutes, or who knows, perhaps even hours or days, they emerge like a ray of light, a precise revelation that strikes us with stunning clarity, the shortest path to get at the very essence, the seed that always germinates from his compositions. And thus, we are ready for the last leg of the journey, confident that the route is correct, that we've chosen the right path to clear up doubts and answer questions. When all is said and done, truth cannot exist beyond the certainty and the confidence you find in yourself.

4. THE LAST WORD

First came the word. Followed by the movement of water and the serenity of colour. Cold and fire. Laughter and tears. Desire and hate. Health and disease. Dreams and fears. Friendship and betrayal. Sins and guilt. The drought and the flood. Spirits and resurrection. Dance and repose. The cycle of seasons and fertility rites. Everything, absolutely everything, would sooner or later become art.

One day, humanity's development seemed unstoppable and Nietzsche screamed to the heavens that the only possible god was man. And from here to eternity. From here to the transformation of the ineffable into the divine. The search for an absolute and for consecration. The pursuit of a piece of work, be it social, artistic or scientific... that justifies, on our uncertain and perishable path through this strange and dangerous world, the destiny of those chosen by light. Who then, is chosen? Quite simply: the creators. The artists. The ones that leave their mark forever, long after their body and soul have passed into the cold and eternal oblivion of the void.

Eva Choung-Fux and Marcos Vidal are clear examples of people touched by the gods of inspiration. The muses accompany them day and night. Night and day, they observe the signals coming from a distance, from a remote and unknown place, seeking to reunite with talent and genius, to scatter a perfume of

wisdom and a sacred scent. They are the guardians of the treasure. They are the heirs to the philosopher's stone. They are the seed and the fruit. They are the last word.

They have done this for us. As Blai Bonet already said: "To remember, re-mem-ber, means to bring things close to the heart". Let us remember together. All of us. From here to eternity. In memoriam.

FROM BLAS B. TO BLAI BONET

Father Cosme Bauçà – “es capellà BO” (the good priest) – historian – man of many regions – immigrated to the Americas in 1911. In Argentina, he published *Flors semprevives. Recull de cants populàs en mallorquí* (A Thousand Popular Majorcan Songs). Amidst such abundance, one finds *Lo que sé de Son Negre* (What I Know of Son Negre). The title, its intimate character, prompted me to adopt it as a guiding thread in remembering Blai Bonet as we mark the 15th anniversary of his death at Cala Figuera:

*Open me under the sea, old fishermen,
So that a breath of green may enter.*

After being a reader of *Entre el coral i l'espiga* (Between the Coral and the Spike) for more than fifty years, I have always envisioned the duality man = sea alongside man = earth = Blai.

It's odd: I'm seawater [...]

*[...] A mill, milling salt water
On the cove of my body, slowly, parades
an afternoon sailor from the festival of Carme.*

*He laments: The sea doesn't visit my seat
no does a salted tremor visit my bed...*

*Volanti fisherman,
when the afternoon kneels
before the last skies of agave,
birds of salt hunt in me...*

I want to light up the flesh to glean me. [...]

Today, when the field has an adolescent body. [...]

*Do not cry, sweet tuberose of mine, do not cry,
sometimes from the cardoons grows a cut of mallow;
and they are rough and sterile rocklands
Crib or basket for an airy palm. [...]*

Blue sea, arid earth, this is clearly the likeness of Santanyí.

The conjunction “life – earth – sea – death” and the meaning it carries are the words that describe *El que jo sé de Blai Bonet* (What I Know of Blai Bonet).

Blai Bonet was from Santanyí, a “vilano,” not a villain, but a villager (years have passed since I last heard this qualifier while climbing Consolació). Miquel Pons, your humble servant, was, and is, from Alqueria Blanca, a little town in the area. On the way to Santanyí from Alqueria Blanca there is a keystone on the voussoir of the arc between the villages: the sanctuary of Our Lady Mary of Consolation, “*the unredeemed Consolation*,” as noted in the little book *Consolació*...written in 1949, with a personal dedication from the author of this historical account, my friend, Bernat Vidal i Tomàs.

Is there any logic to mentioning *Consolació* in notes regarding Blai Bonet? It seems that way to me, because *Consolació* is a clock frozen in time on the 20th of April 1936, the day I met the young man, or perhaps boy would be more precise, your humble servant being even younger. The reason was that Blai had

quickly convinced me to split a handful of paper flowers, their colours almost gone, which had been tossed in a field of fig cacti.

Faded flowers, anaemic, discarded as decoration for the Puig temple, which had recently been restored. Without speaking, we divided the broken flowers, drained of their colour. The day was marked by a multitudinous religious gathering, celebrated under the Second Republic, three months shy of the beginning of Franco's dictatorship. And on this day, Blai and I shared that floral, dust-covered relic in friendship. It was near my father's house, Son Pons, close to the historic “coves de sa Grava”, at his tile workshop, its name handed down through the generations.

*To the shepherd boy who laughs
as he guards the walls of the house,
they killed the little lamb of his soul!
Of the boy he says – poor boy! –
The lamb watched him,
bleating
while blood coursed from his throat...
He would die with the wallflowers of the courtyard
in his eyes, and his shepherd boy as well.*

Did we talk? Not much. I will never forget the way he looked. I can see him, tall and lean, as the crowd of people gathered at Can Bossa to walk up Consolació, single file, every time the would-be winners conquered an important city. The people ascended Consolació that April, a month marked by triumph for some and by defeat and death for others. A legacy that would continue into the post-war years. Then the high bell towers began chiming again after their long silence during the war. But they also chimed when an end came into sight, “victory flags” across the landscape like a refuge, faces lit up by the sun.

References to when Blai Bonet i Rigo entered the seminary point to sometime around the beginning of 1939. The same date that two other poets entered as well: Miquel Julià i Prohens, of Carritxó, and Antoni Moll Camps, a Menorcan from Ciutadella. In short, three future clergymen, of which two would set aside the chasuble and buskin. In the case of Blai Bonet, however, the question remains open. On occasion, he implied that had his health been better, he would have donned the blue insignia of the seminary again. Among the innovators of poetry, Antoni Moll and Blai Bonet are included in the *Els poetes insulars de postguerra: antologia* (Anthology of Island Poets of the Post-war Period, 1951), edited by M. Sanchis Guarner, whom I remember fondly.

Blai Bonet gives an account of his trip to Palma en route to the seminary. In *Autoretrat* (Self Portrait), he clearly lays out the turning points in his life in four verses, followed by another four:

*When a cock commits to the dawn of life
within my tragic and matted voice,
a third-class coach takes me to a black asylum,
where they would hide me behind a cassock.*

*October was deep over the pale bananas
like the yellow ears of the Latinists of water.
Christ accompanied me, my mother, my sack
of clothes and a vicar of perfumed argentan...*

Whereas Blai entered the seminary in October 1939, your humble servant left public school in the early 1940s. I arrived at

the school run by the Theatine priests in a Citroën belonging to my Uncle Jaume, accompanied by my mother and father, with all of my baggage, much like Blai himself. The school was on a street named after General Barceló, but luckily, it eventually recovered its original name, “carrer des Vi” or the street of wine. Blai Bonet did not recognize your humble servant, who had kept a memory of the priest-to-be. While on holiday, our paths would cross on the train to Santanyí. Blai, the student priest, skinny as a stick, hair shaved to the scalp, was the boy I'd seen on the cami de la Seu, on streets like Vent, Deanat, Sant Roc, Almoina...on his way to attend the pontifical gatherings of Bishop-Archbishop Josep Miralles.

Based on their friendship and time together at the seminary, Miquel Julià insists in his last writings that an illness demanding rest and constant care forced Blai to abandon difficult Latin studies and other classes. Blai Bonet returned to his home in Santanyí, Cas Garriguer, Palma, 74, that appears so frequently in his poetry. Your humble servant did not made his acquaintance until the day we met at the pharmacy run by Bernat Vidal, one of my teachers. That day marked the beginning of our friendship.

Blai Bonet's illness did not go unnoticed in the village. We called him “the poet” with the bad lungs. It was more convenient to move him from Cas Garriguer to the Caubet sanatorium, so intrinsically linked to the novel *El mar* (The Sea).

I do not know when the friendship between Bernat Vidal and Blai Bonet became so deep. It is true that everybody in the village knew each other, even if we weren't all friends. In preparing these words, renewed research could perhaps fill any gaps or lack of knowledge.

One detail is quite clear. Much like his colleagues Julià and Moll, Blai Bonet wrote poems according to the refined tastes of the “Escola Poètica de Mallorca” (The Poetic School of Majorca), held in higher esteem by Josep Carner than contemporary Catalan poets.

1949 was an important year for Santanyí. The Bishop of Can Verger was proclaimed an Illustrious Son of the village. Francisco Bernareggi, the painter, had recently returned from the Argentine Pampas, where he had settled after suffering the misfortune of exile due to the Civil War. He was called upon to design the plaque commemorating the occasion, which can be seen from Sa Porta Murada. On Sant Andreu in 1949, Blai wrote the poem *Adéu però no adéu* (To God but not Goodbye), an absolute novelty, a reinvention of Catalan poetry from Majorca, a human landscape – lyrical, with echoes of the Generation of '27, which would go on to mark the poets of the 1950s. Among them, Bernat Vidal i Tomàs, who was also close to the bishop from Santanyí.

Every afternoon, Francisco Bernareggi would take time to draw the poet. Bernat would bring him the latest books to arrive from abroad. I wholeheartedly recommend the prologue *Visita, abans* (Visit, Before) that Bernat Vidal wrote for *Entre el coral i l'espiga* (1951).

Blai lay frail at his house in Caubet, but he was recovering. Bernat Vidal collected voluntary donations from friends to purchase medicine that was only available on the black market. The poet's health improved. His kind response was a collection of poems, *Quatre poemes de Setmana Santa* (Four Easter Poems), of which he signed a copy for me at the Llaneres pharmacy, one of the surnames of the Vidals: “To my friend Miquel Pons, with sincere appreciation. Blai Bonet”. This was the first link in our friendship, nurtured by our correspondence, however brief,

from Santanyí, Barcelona, Riells...

During the summer, your humble servant did not serve as one of Franco's soldiers. I helped those closer to home, picking almonds. That being said, I rode my bicycle to Santanyí to meet my beloved Francisca and would take advantage of the time to visit Blai Bonet, who was convalescent and wrote with his mother at his side. By now we were good friends and one day he asked me to transcribe his new book, *Comèdia*. During the day I would help with the almond harvest, and in the afternoons I would type away on the Hispano Olivetti, transcribing Blai Bonet's verses under the title of *Autoretrat*:

At the sum of my thirtieth year I was a window-boy [...]

I knew sin before I knew the sea. [...]

In closing, I wish to thank you for your patience and the chance to leave behind the evidence of a friendship, one that I believe to be true. If the dedications written in the books and papers of Blai Bonet are an expression of sincere truth, as seen in this letter, they are as solid as a Calvary's cross, giving our lives a sense of security.

On the afternoon of Advent, 2012, on the same land as in *Call Vermell* by Damià Huguet, site of the welcoming Ses Tanques where Eva works, I have said *What I know of Blai Bonet*.

Addendum:

On the sad occasion of Blai Bonet's death at Cala Figuera, I began my friendship with Eva Choung-Fux, who had moved her life from Vienna to Campos. Eva discovered her love for the land through her admiration for Blai Bonet, whom she has honoured on many occasions and in many places. The first homage to the poet was at her studio-home in ses Tanques, where Eva exhibited her work. Found pieces, abandoned on solitary beaches, which she recreated and presented to her friends at her studio. Pieces that now sojourn at the Capella de la Misericòrdia. Alongside her work is that of Marc Vidal, an artist from Sineu, who offers an updated interpretation of his family's ancestral heritage. In repeated readings of *El mar*, Marc has found the objects he contemplated at the house of his grandfather, who was a doctor. He has transformed these objects into art through the depth of their emotional content. We saw them at the studio in Ses Tanques while Gisela Raum and Ferran Villar Saenz played their violins. The melody delighted us as we contemplated the birth of this new creation, which came into focus before our eyes.

Miquel Pons. Cala Figuera, December 16, 2012

Consell de
Mallorca

■ Vicepresidència de
Cultura, Patrimoni i Esports